

Інший Київ

Альтернативний путівник
КИЄВОМ

Інший Київ

альтернативний путівник Києвом

Фундація Центр Сучасного Мистецтва
2012

УДК 908(477-25)(036)
ББК 26.89я23
I-74

Альтернативний путівник Києвом «Інший Київ», 2012. – 143 ст.: 43 іл.

Дизайн та верстка – Антон Або
Переклад англійською – Наталя Кузьміч

Літературний редактор – Віра Балдинюк
Коректор – Світлана Гайдук
Редактор англійської частини – Лариса Бабій
Відповідальний редактор – Жанна Озірна
Автори концепції – Жанна Озірна, Ілько Гладштейн
Упорядник довідника – Анна Лисюк

Куратор проекту – Фундація Центр Сучасного Мистецтва
Путівник створено за підтримки Європейського культурного фонду (Амстердам) у партнерстві з Центром культурного менеджменту (Львів)

© Бондаренко І., Кремень Т., Цалик С., Франков А., Радинський О., Хвиль А.,
Машкін С., Кахідзе А., Карякіна А., Кірізій Є., Володарський О., 2012
© Анна Звягінцева, ілюстрації, 2012
© Фундація ЦСМ, 2012

Фундація ЦСМ
вул. Фрунзе, 14–18, оф.18,
Київ 04080
тел.: (044) 501 94 61
cca.kiev.ua
art@cca.kiev.ua

ISBN 978-966-2531-05-3

інформаційні партнери:

KORYDOR

**ART
UKRAINE**

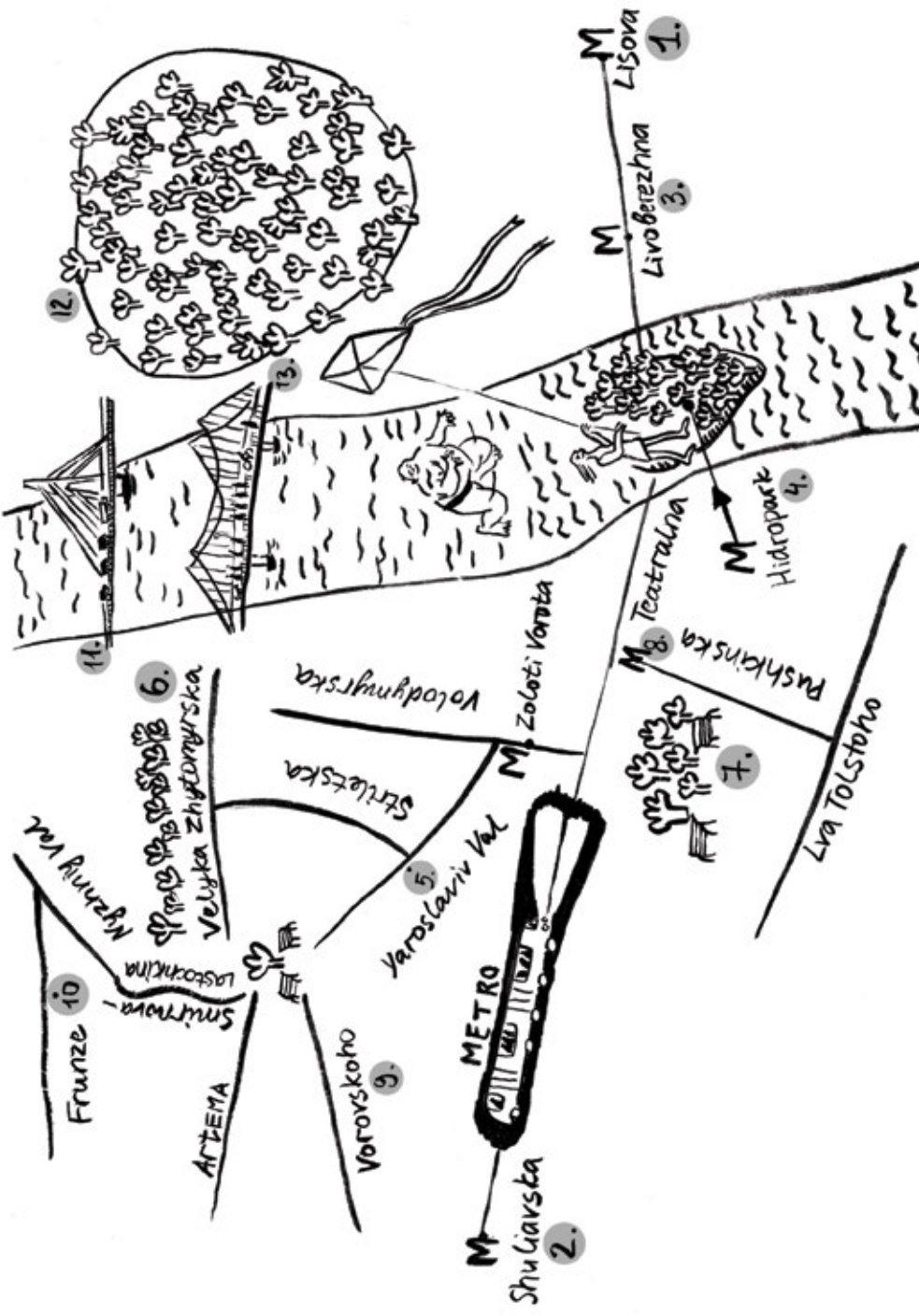
ПЛАТФОРМА
WWW.PLATFORMA

ЗМІСТ

Маршрути

Атмосферні місця тусівок	6
Тетяна Кремень	
Футбольний Київ	18
Артем Франков	
Місто багатьох барв	34
Станіслав Цалик	
Весільний Київ	52
Анна Хвиль	
Сучасна міська міфологія	66
Алевтина Кахідзе	
Радянський Київ	78
Олексій Радинський	
Велосипедний маршрут	90
Ірина Бондаренко	
Хрещатик у різні часи	104
Сергій Машкін	

Порадник	115
Шопінг	116
Тетяна Кремень	
Транспорт	119
Олександр Володарський	
Фаст-фуд	124
Ангеліна Карякіна	
Міліція	129
Олександр Володарський	
Громадські місця, природа	133
Єлизавета Кірізій	
Довідник	138

Атмосферні місця тусівок

Тетяна Кремень

співвласниця концепт-стору "Гюре"

Проблема Києва, як, втім, і будь-якого пострадянського міста із заплутаним минулим, полягає у майже повній відсутності слідів власне цього минулого. Щось занепало і зруйнувалося, щось перекроїли та перебудували, щось просто кудись зникло – одним словом, минуле в Києві не берегли. Додамо до сумної картини і те, що місто, яке мирно жило тихим провінційним життям, таке собі класичне повітове місто N, на початку 1990-х несподівано для самого себе прокинулося столицею новоствореної держави, і з цією роллю ледве могло впоратися.

Завдяки величезній кількості людей, які переїхали до міста в пошуках хоч трохи кращого життя, Київ різко виріс, поширився і набряк, але перетравити новоприбульців не спромігся, мегаполісом не став, і обличчя його, раніше принаadne, хоча й старомодне, трохи розплилося. Місто вкрилося множиною нових забудов сумнівної естетичної цінності та не менш сумнівної якості – часто заради них було зруйновано унікальні старі будинки. Нинішній Київ – продукт специфічний, нестійкий, схильний до саморуйнації, і хоча цікаві місця в ньому з'являються, нема

жодних гарантій, що вони існуватимуть хоча б декілька років.

Звідси і пояснення наступного феномена: хоча в Києві, здається, відміtilись усі хоч трохи помітні течії та рухи, особливого сліду в житті міста вони не залишили. Вони нечисленні, незначні і майже непомітні, вони швидко народжуються, але так само швидко вимирають та щезають. Були тут хіпі, були панки, були металісти. Одного часу в місті було чимало емо, але вони якось дуже швидко вийшли з моди. Більш-менш постійними залишаються готи.

Але попри все, у місті дивом збереглося декілька атмосферних, дуже київських місць, улюблених та шанованих зовсім різними людьми, і навіть з'явилися нові.

Маршрут >

Почати можна з околиці міста – **Лісового ринку (1)**, звалища одягу секонд-хенд та місця паломництва хіпстерів, студентів, просто бідних людей, а також київських модників, які прагнуть знайти щось цікаве. Дістатися до цієї вінтаж-мекки і знайти її легко: треба їхати до станції метро «Лісова», а далі рухатися разом з потоком людей. Слід врахувати, що це місце дуже специфічне і жоден розсудливий путівник його своїм читачам не порекомендує, але ми ж не розсудливий путівник, тому радимо все-таки зазирнути сюди.

Видовище саме по собі досить апокаліптичне: купи

одягу просто неба, скривлені залізні павільйони, гравій, пилюка. Іноді весь цей бедлам намагаються впорядкувати або просто знести (траплялись тут епічні бої між загонами міліції спецпризначення «Беркут» і підприємцями: перші використовували кийки, другі – лотки яєць), але поки що якось обходилося.

Принцип тут працює дуже простий: порпайся – і, можливо, ти знайдеш скарб, або просто щось цікаве, наприклад, кардиган Yves Saint Laurent за три гривні або плащ Burberry за десять доларів. Приходить краще у вівторок або в п'ятницю, коли на ринок потрапляє новий товар, але й у вихідні можна знайти щось непогане, особливо якщо прийти раніше. Окрім одягу та взуття, тут можна купити англomовні книжки, постільну білизну, посуд, давню побутову техніку та іграшки – одним словом, повністю

обставити житло.

Альтер-его Лісового ринку довгий час був **Шулявський ринок (2)**. Розташований на протилежному кінці міста, він виглядав дещо цивільніше, ніж Лісовий – наскільки, звісно, це слово може бути застосоване для таких місць; речі тут були дорожчі, вибір гірший, але сам ринок був розташований під мостом, який перекинуто через проспект Перемоги, а тому мав хоч якийсь захист від дощу.

Шулявка вирізнялася расовою належністю продавців: більшість із них чорношкірі та франкомовні, багато й арабів, і всі вони віртуозно лаються російською і дуже наполегливо заманюють покупців. Власне кажучи, люди в темі надавали перевагу Лісовому, хоча на Шулявці, подекували, був непоганий вибір гірськолижного обладнання. Зараз перевірити це буде важенько – після численних скарг та наїздів Шулявку прикрили. Віримо, що ненадовго, але на момент друку путівника обставини склалися саме так.

На Лісовому є ще один суттєвий плюс: забігайлівка Хасана, який готує дуже смачні фалафелі – смажені котлети з бобового пюре, якими фаршируються половинки батона. Справді варто скуштувати, особливо якщо не дуже звертати увагу на всілякі вишуканості на кшталт дотримання санітарних норм. Прихильники цього кулінарного шедевра навіть створили на його честь сторінку на Фейсбучі. Невеликий скляний кіоск стоїть на самому початку ринку, і його легко впізнати за постійною чергою біля віконця.

Якщо доля привела вас на Лісовий в суботу і якщо це ще й остання субота місяця, то наступним пунктом вашої подорожі має стати **Виставковий центр (3)** – він розташований біля станції метро «Лівобережна», за п'ять хвилин від метро «Лісова». Щосуботи тут проводиться так званий зліт любителів антикваріату – іншими словами, гігантська барахолка антикварних речей. Асортимент – найрізноманітніший: від дореволюційних поштівок і журналів до срібних монет, від діапроекторів до порцелянового посуду із радянською символікою. Книжки, прикраси, одяг – продається все. Публіка збирається яскрава і різнобарвна – від заповзятливих перекупників до звичайних г'ав. Любить це місце один із українських президентів, Віктор Ющенко, який приходив сюди і коли мав офіс на Банковій вулиці, і тепер – зазвичай він скуповує старий селянський посуд.

Раз на місяць сюди з'їжджаються продавці зі всієї України, і в павільйоні навіть складно рухатися – такий там натовп. Щоб знайти щось по-справжньому унікальне, варто прийти о сьомій ранку. З другого боку, о першій зростає шанс купити щось за півціни – продавці з інших міст, не бажаючи везти назад нерозпроданий крам, готові робити дуже суттєві знижки.

З Виставкового центру, якщо сісти на ту ж саму гіл-

ку метро, можна дістатися до **Гідропарку (4)** – розважального парку на Венеціанському та Долобецькому островах між Дніпром та Русанівською протокою. Розважальним він був названий ще за радянських часів, що накладає певний відбиток на загальну естетику місця: напівбандитського вигляду кафе та ресторани, брудні пляжі, прокат старих човнів. Але тут є величезне тренажерне містечко просто неба, прямо на березі Дніпра, створене десь двадцять років тому зусиллями інженера-ентузіаста.

Знайти це місце просто: коли виходите зі станції метро «Гідропарк», поверніть праворуч, пройдіть до мосту, перейдіть його та спустіться до самого майданчика. Більшу частину обладнання зроблено з підручних матеріалів – використовувалися старі покривки, деталі верстатів, якірні ланцюги (останніми приварено штанги, щоб їх не поцупили мисливці за металобрухтом). Займатися можна безкоштовно, хоча, звісно, ніхто не відмовиться від добровільного внеску на розвиток комплексу.

З Гідропарку червоною гілкою метро їдемо далі, на станцію метро «Театральна». Сюди ми повернемося ввечері, а зараз переходимо на станцію метро «Золоті ворота» та підіймаємося назовні. Через Ярославів вал дістаємося до перехрестя з вулицею Стрілецькою. Ліворуч – одне з найстаріших київських кафе «**Ярослава**» (5). Навряд чи його можна назвати унікальним, дивовижним чи чарівним – звичайна радянська кав'ярня, але тут продають смачні пиріжки з різною начинкою, з собою та на місці. Запити можна какао чи кавою по-турецьки.

З «Ярослави» рухаємося вулицею Стрілецькою, нікуди не звертаючи. Перетинаємо кілька вулиць і виходимо на Велику Житомирську, де пірнаємо в арку. **БЖ (6)**, вона ж Велика Житомирська, вона ж Пейзажна алея – одне із тих рідкісних міських тусівочних місць, яке існує із давніх-давен – десь із початку 1980-х років. Тоді затишну прогулянкову вулицю, точніше, навіть не саму вулицю, а сходи, що розкинулися на одному з київських пагорбів, – уподобали всілякі неформали, хіпі, панки, металісти, а також просто школярі та студенти. Народ збирався, розсаджувався, співав, грав на гітарі, пив, фліртував та вбивав час із користю – інколи це виливалось і в якусь творчість, не в останню чергу завдяки романтичній атмосфері. Місце винятково красиве: з одного боку – порослі деревами пагорби та панорама Подолу і Лівого берега; з другого – дворики Великої Житомирської, стіни старих будинків; із третього – Історичний музей та залишки фундаменту Десятинної церкви, першої кам'яної церкви в Київській Русі. А якщо трохи спуститися славнозвісними сходами, то вийдеш прямо на Андріївський узвіз, бруковану круту вуличку, альтер-его московського старого Арбату – безліч картин сумнівної якості, колоритні продавці, сувеніри; галереї та майстерні. Сюди ж додамо і Замкову гору, тут старе занедбане кладовище, багато вузьких стежок, луки і взагалі досить романтично.

Як не дивно, в епоху бурхливої комерційної забудови

БЖ якось вдалось уціліти, хоча декілька років тому ласий шматок спробували утилізувати, розпочавши зведення багатоповерхової будівлі навпроти сходів. Громадська спільнота (місцеві мешканці, археологи, художники, митці, просто люди, які любили тут гуляти) розпочала акції протесту, і будівництво вдалося зупинити на самому початку. Після чого силами тієї самої спільноти на місці нествореної висотки було побудовано дитячий майданчик з гігантськими мозаїчними котами та зайцями, фонтаном та лавками. Далі – більше: нині на Пейзажній алеї розміщено парк інсталяцій, створених українськими скульпторами та дизайнерами, – це ціла галерея різних оригінальних лавок і декілька не менш оригінальних скульптур. Художню цінність проекту багато хто ставить під сумнів, але в будь-якому разі Пейзажка залишається магнітом для людей, які хочуть пройтися та гарно провести час – від мам із візочками до молоді з гітарами.

Від Пейзажної алеї, виходячи на вулицю Володимирську, можна дійти до **парку імені Тараса Шевченка (7)** – він розташований навпроти червоного корпусу університету імені того самого поета. Місце приємне, прогулянкове, з купою старих дерев і зеленими газонами, а ще його уподобали шахісти, які зустрічаються в тому кутку парку, що ближче до перехрестя Володимирської та ву-

лиці Льва Толстого. Більшість з них – люди немолоді та завзяті. Атмосфера тут зосереджена та азартна, баталії ведуться зазвичай до темряви.

Цей парк відомий і серед представників зовсім інших кіл – вечорами тут часто збираються геї.

Від парку Шевченка, рухаючись вулицею Пушкінською, за десять хвилин до станції метро **«Театральна»**. По-перше, тут є досить приємне **арт-кафе «Дім Бергоньє» (8)**, в якому вдень можна зустріти акторів Театру російської драми, інколи просто в гримі. А по-друге, в підземному переході на станції метро «Театральна» щовихідного, ближче до вечора, ось уже декілька років збираються жваві бабусі і дідусі. Старенькі приходять сюди потанцювати. Відверто кажучи, пенсіонерам у Києві складно знайти собі місце для зустрічей – це одна з небагатьох точок. Музичний супровід забезпечує акордеоніст, танцюють переважно вальси чи інші повільні танці, спілкуються, знайомляться, радіють життю.

Помилувавшись життєрадісними пенсіонерами, переходимо на станцію метро «Золоті ворота» і по Ярославовому валу неспішно крокуємо до Львівської площі. Тут, на початку вулиці Воровського, в будівлі колишньої трамвайної диспетчерської працює бар **«Фазенда» (9)** (прим. – у всякому разі, в грудні 2011 року він там ще був). Дуже дешево, дуже просто та невибагливо. В меню тільки напої, бар відкрито з 8 вечора і до останнього відвідувача, грають діджеї, народ відривається.

Від «Фазенди» прямий шлях до клубу **«Хліб» (10)** – треба лише спуститися вулицею Смірнова-Ласточкина та звернути з Нижнього валу ліворуч, після чого трохи пройти вулицею Фрунзе. Це один з перших і небагатьох київських клубів, розрахованих не на гламурну публіку, а на любителів якісної електронної музики. Всередині, в

глухому бетонному підвалі, все просто і лаконічно: бар-на стійка, дві зали, підлога-стіни-стеля, багато кумедних персонажів. Раніше опівночі з'являтися там не варто.

У теплу пору року любителі відірватися під екстремальну музику можуть зайти під **Московський міст (11)** (він поєднує Петрівку та Троєщину, два київські спальні райони), де влітку працює відкритий нічний клуб. Два танцмайданчики просто неба, на піску, bass music, Дніпро поруч, дешевий алкоголь. Працює, звісно ж, до ранку.

Світанок можна зустріти на **Трухановому острові (12)**, до нього звідси рукою подати. Незабудована зелена пішохідна зона, яку дуже люблять київські велосипедисти та романтичні пари, – місцями тут трохи брудно, але досі чарівно. Можна довго сидіти на березі та дивитися на Дніпро, а можна пройти островом та вийти до **Пішохідного моста (13)** – він приведе до центру, цивілізації і ранкової кави.

СТАДИОН

5.

Peremohy Ave.
Stalinskaya
Marshala Rybakova

2.

Dynamo Stadium

1.

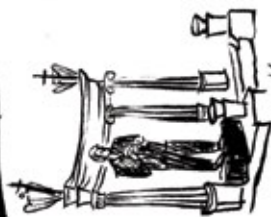
Mykhailo Hrushevskoho
Shorokovycha

Baselina

Esplanad

Sakskanskatko

Chervonoarmijska

3.

M. Olimpijska

M. Palats Sportu

Baibova

Olimpijskiy Stadium

4.

Koncha-Zaspa

6.

Stolyche highway

Футбольний Київ

Артем Франков

головний редактор журналу
«Футбол»

Що таке справжні футбольні місця? Куди прагнетьме футбольний уболівальник, щойно потрапить у місто, зустрінеться з яким раніше його не сподобив Господь?

У нас не настільки добре розвинена алкофутбольна культура, пов'язана з географією, щоб рекомендувати місця для бурхливого перегляду футболу в компанії однодумців (зрозуміло, при неодмінному і щедрому розпиванні напоїв, зазвичай – пива, хоча горілку та віскі теж ніхто не відміняв). Утім, при великому бажанні – без проблем. Можна почати з «О'Брайанса», продовжити «Че Геварою» і на завершення відвідати «Пільзнер бар»... Упевнений, що прив'язка різних місць, де можна випити і попоїсти, до футбольної теми згодом лише зростатиме – аж до появи закладів під гаслом «у нас точно немає ніякого футболу!».

Однак попри все ми ставимо перед собою інше завдання – сказати кілька слів про ті місця, площі та тривимірні об'єкти, між якими можна провести криві та прямі нашої футбольної – і не тільки! – пам'яті. Куди потрібно просто прийти, можливо, шанобливо завмерти на кілька хвилин і уявити, які фут-

больні битви тут розгорталися, які герої вершили свої подвиги і які невдахи переживали мить свого падіння, які нові зірки весело запалювалися і які старі зірки сумно згасали, як вибухав у єдиному пориві вщерть забитий людьми стадіон. Або, навпаки, зловісно замовкав. Історія нікуди не щезає, вона живе поруч із нами і жорстоко карає тих, хто нехтує нею. Щонайменше бідністю думок, знань, емоцій. Бо кожна травинка – не кажучи вже про камені! – в таких місцях має свою історію і свою пам'ять. Потрібно лише вміти правильно доторкнутися до неї, налаштуватися на потрібний лад, і тоді...

Київ – напрочуд багате місто в сенсі футбольних традицій. Безумовно, ми не Лондон, але запросто можемо позмагатися з рештою міст. Щоправда, необхідно при цьому пам'ятати, що столичний статус завжди допомагає вибратися на перший план, м'яко кажучи, використовуючи ресурси інших регіонів. Бо ж як у нас було?

Навіть якщо припустити, що 1894 рік і справді став датою початку українського футболу (коли у Львові гімназисти протягом шести хвилин незрозуміло на якому майданчику і за якими правилами поганяли у м'яча і навіть загнали його у ворота), то доведеться визнати, що справжній розвиток футболу в Україні (точніше, на території сучасної України) розпочався дещо пізніше.

Перше десятиліття ХХ століття якраз можна вважати початком. Тут вже повнокровно, зі справжніми матчами, створенням футбольних ліг та проведенням чемпіонатів зі «спорту № 1» приєднуються Харків, Юзівка (далі – Сталіно й Донецьк), а також Київ.

Щоправда, тривалий час тон у футболі (язик ще не дуже повертається назвати його вітчизняним – радше російським, а згодом радянським) задавав зовсім не Київ. Харків, який дуже любить власне звання першої столиці, незмінно вигравав чемпіонати республіки, в тому числі перший (1921) і другий (1922), коли Україна формально ще була незалежною державою і не входила до складу СРСР. І лише з 1934 року – наче хтось наказав віддати! – гравці, а з ними і футбольне життя, потягнулися до Києва!

Так-так, перемістили столицю УРСР, Української Радянської Соціалістичної Республіки... Ось тут київське «Динамо» і в ріст пішло, та так, що в першому ж чемпіонаті СРСР посіло друге місце (1936), поступившись лише московським одноклубникам. Надалі головна столична команда, назавжди відтіснивши земляків з «Желдора» / «Локомотива», гідно представляла честь республіки на всесоюзній арені. Три десятиліття потому взагалі настане ера домінування київського «Динамо» в радянському футболі, і тільки з розвалом країни це закінчиться.

Можна сказати, що зміна галявин і босоногого футбольного дитинства на організований, **ВЕЛИКИЙ** спорт сталася в 1923 році, коли за ініціативою комісара Лайоша Гавро в Києві збудували, як він тоді називався, «Червоний стадіон» імені товариша Льва Троцького – прообраз майбутнього НСК «Олімпійський». Тоді ж виникло і футбольне поле на місці нинішнього стадіону «Динамо» імені Валерія Лобановського, а трохи пізніше стадіони та майданчики виникали як гриби після дощу. На жаль, мало які з них збереглися

до сьогодні – лише головні. І якщо будь-хто зможе вказати вам дорогу до стадіону «Динамо» або «Олімпійського», то значно менше народу пригадає, де розташований знаменитий, проте абсолютно занедбаний «Старт», що належить сьогодні невідомо кому.

А вже якщо попросити показати стадіон «Зеніт»?!. Про що й говорити, якщо багато хто переконаний, що горезвісні «матчі смерті» (для більшості він залишається єдиним «матчем», хоча їх зіграли з добрий десяток) відбувалися на «Олімпійському», – ця помилка навіть увійшла в документальний фільм з історії стадіону.

Але ж нам доведеться показувати і представляти все це багатство і різнобарв'я численним іноземцям не тільки в 2012 році, але й далі! Про що ж ми зуміємо їм розповісти, якщо самі до ладу не уявляємо, що в нас, де і чому?

Утім, досить нарікань. Краще перейдімо до прокладання конкретних маршрутів. І розпочнемо, звичайно ж, із найвеличнішого з великих – Валерія Васильовича Лобановського, корінного киянина, який уособлював чи не весь столичний футбол, більшу частину українського і значну частину радянського. Знову ж таки, якщо запитати пересічного вболівальника, а чого саме українські команди досягнули без Лобановського, є підозра, що він зреагує далеко не одразу. Бо легенда понад усе, а масштаб досягнень і самої фігури метра футболу такий, що в пам'яті він назавжди залишився овіяним славою, непереможним і... кимось на зразок небожителя.

Однак вся його кар'єра мала стосунок до

цілком конкретних столичних місць, які й зараз гріх не відвідати.

Маршрут >

Стежина Лобановського

Для початку вам, мабуть, не обійтись без автомобіля. Або хоча б екскурсійного автобуса.

Стадіон «Динамо» ім. Лобановського, НСК «Олімпійський» (колишній Республіканський стадіон), **база «Динамо» в Кончі-Заспі** – всі вони й досі пронизані духом найвеличнішого з тренерів України. Спочатку він грав і тренувався на них, потім – тренував, прославляючи клуб, республіку, себе і своїх гравців. І на «Динамо», і на клубній базі весь час складається враження, що сам Валерій Васильович ось-ось важкою ходою з'явиться на полі і присяде на лавку, а навколо нього завирує футбольне життя, кероване часом одним лише його поглядом... Нині на **стадіоні «Динамо» (1)** почали проводити екскурсії, і, повірте, вони багато що можуть розповісти! А пам'ятник Тренеру **(2)**, встановлений біля входу на стадіон, одразу за колонадою, давно став міською пам'яткою і місцем паломництва уболівальників усіх клубів, міст і країн. Біля нього навіть можна посидіти на лавці, подумати про вічне, не лише футбольне.

У 2002 році ховали Лобановського всім Києвом. Кажуть, близько двохсот тисяч людей чи то побували на «Динамо», прощаючись із покійним біля труни, встанов-

леної коло лівих футбольних воріт в чаші стадіону, чи то вишикувалися вздовж вулиць, коли за ним йшов траурний кортеж... Напевно, не залишилося киянина, який не побував би біля могили метра на **Байковому кладовищі (3)**. Та що там кияни! Ваш автор, який на той час лише п'ять років як перебрався до столиці, нервово ковтав сльози і проклинав недолугі слова, які примудрився вимовити метру!

І зараз щоразу плачу поруч з ним. Могила зовсім недалеко від центрального входу, треба лише пройтись алеєю – прямо, прямо, а тоді ліворуч від вас з'явиться дещо помпезна споруда, пам'ятник на могилі Лобановського. В уяві одразу зрине колонада біля входу на стадіон «Динамо», зовсім не випадково названого на честь тренера. І що б там не зробили клуб, місто, країна на честь ВВЛ, це не буде надмірністю. Він, його праця, його справи назавжди з нами. І поки живий останній уболівальник «Динамо» і збірної України, буде жити пам'ять про Лобановського.

А по дорозі, праворуч, не пропустіть на Байковому скромний обеліск на честь Володимира Васильовича Щербицького – людини, яка упродовж багатьох років очолювала компартію України і була першою особою республіки. Він був фанатично відданий футболу та київському «Динамо», і в кожному українському спортивному успіхові 1960–1980-х років є його чималий внесок. Утім, як і всій нашій країні, нам варто лише придивитися як слід і не вдавати склеротика, для якого життя раптом стартувало з часу здобуття незалежності в 1991 році. Щербицького звинувачують в багатьох гріхах, але він був розумним, чесним і безкорисливим. А значить – унікальним.

Після прогулянки кладовищем давайте перемістимося до центру міста. Київ дуже великий, і тут є стільки всього! До слова, досвідчений екскурсовод зуміє будь-який

маршрут зробити футбольним – мовляв, тут був стадіон, а тут жив такий-то, а тут зірка нашого нападу зустріла своє перше кохання. Рідне місто не просто можна, але й потрібно любити, перетворюючи кожен його квадратний метр на живу, а не на абстрактну пам'ять. І зараз ми продовжимо наш маршрут зовсім в іншому місці.

Це стежина «матчу смерті». А точніше – Другої світової війни. Ця тема незрівнянно багатша і ширша, вона дає привід для глибшої та більш повчальної розмови. Про патріотизм і зраду, про чужих і своїх, про ворогів і соратників, про звичайних людей, які в будь-яких умовах усього лише хочуть жити.

Середньостатистичний іноземець, що приїжджає до Києва, переконаний, що колись тут відбувся сумнозвільний «матч смерті». Міфи взагалі підкуповують своєю моторошною простотою, помноженою на героїзм учасників – мовляв, київське «Динамо» змусили вийти на матч зі збірною німецьких ВПС («люфтваффе»), наші змагалися з ними й вели в рахунку. Тоді в перерві їх попередили, щоб не надумали вигравати, інакше... А динамівці взяли та й виграли, вразивши окупованих киян, які отримали ковток свободи. За що команду одразу ж заарештували й повели на розстріл. Про це написано багато книжок, у тому числі й на Заході. А у них так: якщо щось написане пером, то вже ніякою сокирою не вирубаєш зі свідомості! Це ми ще більш-менш уміємо сприймати інформацію протилежного змісту і тому принаймні чули, що дослідження 1990-х років явили на світ Божий зовсім іншу картину київського футболу 1942 року. Більше того, виявилось, що і при Союзі був слідчий КДБ (!), який вимагав припинити галас довкола «вигаданого» подвигу.

Утім, історія ця буде захоплювати і вабити, як і раніше. Тому кожного, хто бажає більше дізнатися про події в той страшний час, потрібно послідовно запросити щонай-

менше до трьох місць.

НСК «Олімпійський»

Слід неодмінно пояснити, що ніякі примари «матчу смерті» цим стадіоном (4) не блукають, кому б вони там не ввижалися. Радянська влада не встигла відкрити новий стадіон, 22 червня 1941 року замість матчу «Динамо» – «Червона армія» (так-так, саме так тоді називався всім відомий ЦСКА!) на Київ упали перші бомби...

Зате окупаційна влада урочисто презентувала новий стадіон – менше ніж за рік, 12 липня 1942 року, відбулося офіційне відкриття «Всеукраїнського стадіону». На ньому проводила свої матчі одна з київських команд тих років – «Рух», щоправда, ми не володіємо фактами, чи там когось чимось погрожували.

Під час відступу в 1943-му німці добряче розорять стадіон, майже не пошкоджений бомбардуваннями, – просто вивезуть з нього все, що зможуть, а щось просто розламають. Тому доведеться витратити чимало сил, ко-

штів і часу, щоб наново презентувати стадіон, тепер уже «Республіканський» імені М. С. Хрущова. Це станеться 25 червня 1946-го, і в матчі-відкритті київське «Динамо», що грало в дуже ослабленому складі, поступиться столичному ЦДКА 0:4. Але це вже дещо інша історія.

Нам варто ще зазирнути на **стадіон «Динамо» імені Валерія Лобановського** і пройтися від службового входу до адміністративної будівлі, що плавно переходить у трибуну. Ліворуч на алеї, біля самого місця розвороту VIP-автівок, які заїжджають на подвір'я, височіє строгий монумент – вирубані в скелі фігури чи то футболістів, чи то бійців. Вважатимемо його присвятою всім динамівцям, що загинули в роки Другої світової. Втім, тут у роки війни теж ніяких «матчів смерті» не відбувалося. Стадіон тоді відчутно занепадав, і зовсім не випадково під час реконструкції у 1990-х під біговою доріжкою знайшли кілька невибухлих авіабомб.

То де ж вони грали? Адже вже досить давно і чітко визначено, що команда «Старт» (а саме її оголосили учасником того самого «матчу») провела щонайменше 10 поєдинків. Перший з них, коли команда іменувалася ще просто «Хлібозавод» («Старт» сформував чех Кордик, киянин, якого німці визнали «фольксдойче» і призначи-

ли директором хлібозаводу № 1, що на вулиці Дегтярівській), справді відбувся на «Республіканському-Всеукраїнському», але зустрілися тоді лише українські команди – «Хлібозавод» розгромив «Рух» з рахунком 7:2. Далі команда «Старт» грала виключно на стадіоні, який німці іменували «Зеніт».

Ось у якій спортивній споруді в Києві воістину трагічна історія! Вона полягає хоча б у тому, що належним чином про цей стадіон і не розповіси – він нікого особливо не цікавив, бо на ньому серйозні колективи не грали. Київське «Динамо» виступало на стадіоні «Динамо» або на «Республіканському», а тому, як би цинічно це не звучало, саме 1942 рік став зоряним для стадіону «Зеніт». Або для «Авангарду». Або для «Суднобудівника». Або «Старту», як його остаточно назвали в 1981 році на честь команди, чий виступ здійняли на щит і зобов'язали вважати подвигом.

Усього «Старт», який грав у червоних футболках (інших не знайшли!), провів на «Зеніті» дев'ять поєдинків (принаймні відомо про дев'ять) і виграв усі. Громив українців, угорців та німців, матчі відбувалися в досить теплій, мало не дружній атмосфері, а арбітра звинувачували хіба що в симпатії до «Старту» – мовляв, дозволяв йому грати дуже грубо. 6 серпня на бій з непереможним «Стартом» вийшла команда «Flakelf», до складу якої входили солдати й офіцери німецьких військ протиповітряної оборони, а також льотчики та працівники київського аеродрому.

Це ж наскільки хвору уяву треба мати, щоб не лише побачити в ній збірну всіх німецьких ВПС, але ще й приписати цьому збіговиську любителів якісь надзвичайні футбольні здібності! «Flakelf» був переможений і в першому матчі – 5:1, і через три дні в більш рівній і жорсткій боротьбі – 5:3.

16 серпня «Старт» знову розгромив «Рух» 8:0, а наступного дня більшість його гравців були заарештовані. Трьох – Клименка, Кузьміна і Трусевича – розстріляли в Сирецькому концтаборі, чіткої картини і причини їхньої страти немає, бо показання свідків різняться, а деякі документи ще чекають на пильних дослідників. Четвертого – Коротких – звинуватили в тому, що був офіцером НКВС, його закатували в гестапо. При спробі втечі застрелили Ткаченка. Решта гравців правдами й неправдами зуміли згодом вирватися на свободу. Далі на них чекала дуже різна доля...

Ніякого очевидного зв'язку між спортивними змаганнями, їх результатом і загибеллю футболістів не встановлено. Можливо, нас чекають нові відкриття в цій справі, але, ймовірно, вони стосуватимуться лише уточнення вже відомих обставин.

Нині **стадіон «Старт» (5)**, загублений між київськими вулицями (він розташований на розі вулиць імені героя війни гвардії старшини Шолуденка і маршала Рибалка), абсолютно не становить інтересу.

Таких місць чимало у містах України, і лише черговий монумент – колона, увінчана атлетом, що розтоптує орла (здогадайтеся, якого саме і з якого приводу), виокремлює його серед інших. Тих, яких викинуло на узбіччя життя в цілому і спорту зокрема.

Свого часу ширилися чутки, що на стадіон «Старт» накинув оком «безпритульний» київський «Арсенал», і ці чутки не могли не радувати, адже угода могла стати взаємовигідною, підштовхнути одного і повернути життя іншому. Потім з'явилося повідомлення, що стадіон з усіма тельбухами за копійки продали якимось запопадливим забудовникам, і легенда ось-ось припинить існування. Проте «Старт» і досі стоїть. Якщо трохи напружитися, то

можна побачити величезний знак питання, що нависає над ним. Вимагають повернути його київській громаді, але значно важливіший для нього реальний господар, бажано футбольний. Може, і станеться диво. А раптом воно вже сталося, коли ви тримаєте в руках цей путівник?!

Якщо ж ні, то вам доведеться просто викреслити ці кілька абзаців і один пункт призначення зі своєї подорожі. Що ж, у цьому навіть є щось втішне: не доведеться блукати і роз'їжджати у вічних заторах. Але все ж таки з Байкового – приїздіть сюди. І трошки поміркуйте про те, що означає латинський вислів *sic transit gloria mundi*. І про інші мудрі заповіді.

«Стежина» Євро-2012

А тут усе і просто, і складно водночас. Просто – тому що знову доведеться повернутися на добре відомий вам **НСК «Олімпійський»**. Зрозуміло, що він – лише єдність багатьох облич, і тому розумний відвідувач зуміє упіймати одним махом усіх його «зайців». Але ось вам «єврообличчя» нового стадіону. Формально його тільки реконструювали, але насправді це новий стадіон, котрий використав деякі елементи конструкції свого попередника. Новий «Олімпійський» лише набуває своїх особливих рис, які неодмінно повинні бути у кожній футбольній споруді, і душа у нього з'являється тільки з плином часу та новими матчами й подіями.

Чудовий початок – товариський матч Україна–Німеччина, що відбувся у драматичній боротьбі і приніс розкішну нічию 3:3 – було покладено 15 листопада 2011-го, а далі... Все це відбувалося, можливо, й на ваших очах. А якщо залишилися таємниці, приховані від погляду ззовні, то працівники стадіону з задоволенням проведуть для вас екскурсію і покажуть усі потаємні куточки «Олімпій-

ського»: роздягальні, «скай-бокси», конференц-зали, дворик, що прийшов на зміну знаменитому Мавританському, готель «Шератон», який незбагненним чином вписує у безпосередній близькості від стадіону.

Вони, звичайно, розкажуть про те, як відмовилися від абсолютно логічної ідеї побудувати новий стадіон на новому місці, подалі від суєти центру міста, як боролися хоча б за цей стадіон і прилеглу до нього Троїцьку площу, якими ударними темпами проводили реконструкцію і як у підсумку призначений для фінального поєдинку Євро-2012 красень все ж зайняв відведене йому місце.

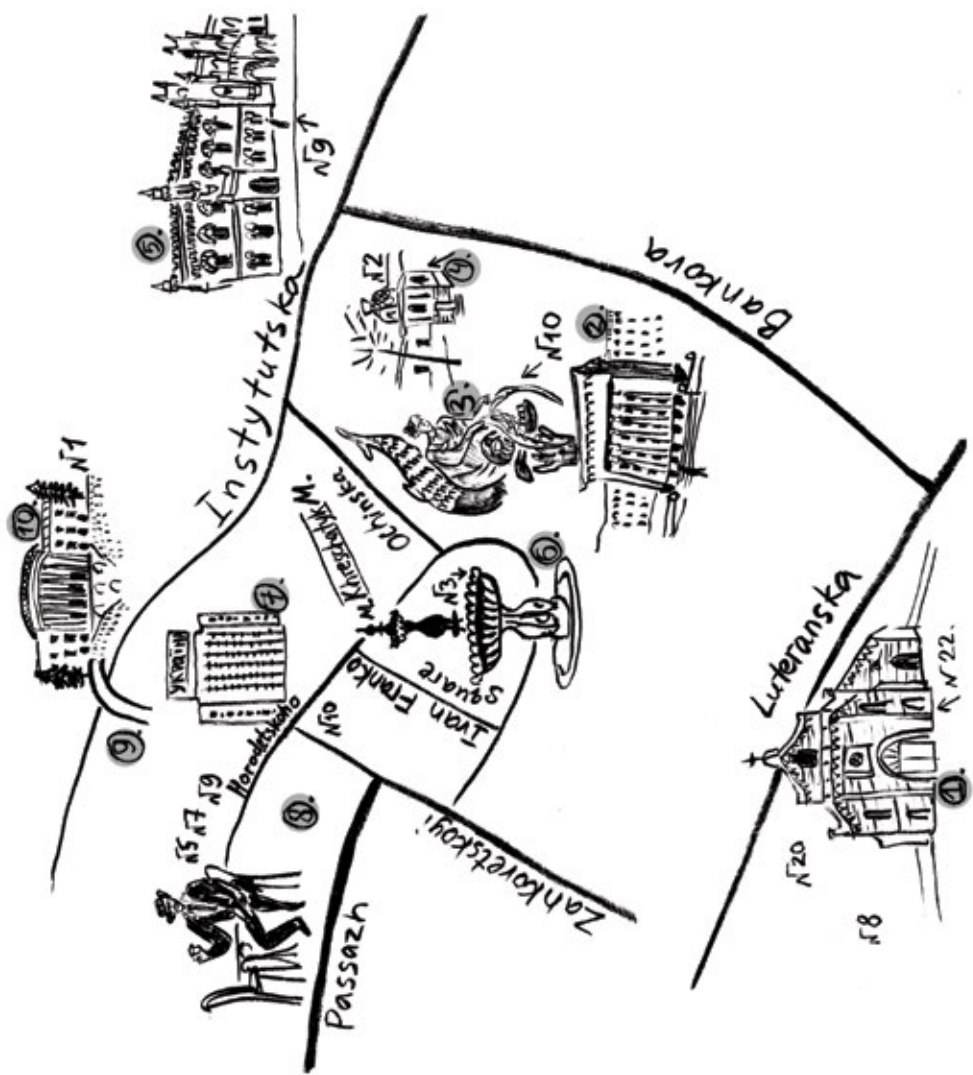
Ну а якщо у вас є час, натхнення і можливості, то знову зазирніть на **заміську базу київського «Динамо» в Кончі-Заспі (6)**. Сучасного і чудового вигляду вона набула ще навесні 1998 року, і, повірте, там справді є на що подивитися – ціле футбольне місто, до речі, розташоване в надзвичайно мальовничому сосновому борі, що су-

сїдує з Олімпійською базою. Особливо якщо поєднати це з поєдинком однієї з численних динамівських команд... Ммм!

Тільки пам'ятайте: Київ росте, будується, розвивається, добре, що є куди і навіщо. А тому на карті неодмінно з'являтимуться все нові цікаві місцини, куди ми запрошуємо – і будемо запрошувати! – Вас, дорогий наш гість.

Повірте, пройшовши тими місцями, які ми вам порадили, і засвоївши інформацію, яку вам спробували донести, ви вже дасте сто очок вперед середньостатистичному громадянину цієї чудової, але такої змученої держави; жителю цього такого древнього і славного, але прибитого до землі проблемами повсякденності міста.

Ласкаво просимо!

Місто багатьох барв

Станіслав Цалик

письменник-краєзнавець, автор
книжки "Київ: конспект 70-х"

Шарм і неповторну атмосферу Києва впродовж століть творили представники багатьох національних громад. Це – крім українців – поляки, євреї, росіяни, білоруси, німці, татари, греки, чехи, італійці, французи, швейцарці, австрійці, болгари, угорці, вірмени, молдавани, грузини, азербайджанці, узбеки, корейці, асирійці, караїми, цигани та інші. Примруживши око, можна розгледіти у старому Києві Німецьку вулицю, Німецьку слободу, Єврейський базар, місцину Татарка, татарський ринок Шурум-Бурум, урочище Угорське...

Кожна громада мала власні святині – грецький монастир, лютеранську кірху, католицькі костели, юдейську синагогу, караїмську кенафу – і благодійні, культурницькі та спортивні товариства, навчальні заклади – Римо-католицьке благодійне товариство, Чеське благодійне й просвітницьке товариство ім. Я. Коменського, Південно-Західне німецьке товариство, Товариство догляду літніх бідних євреїв м. Києва, Єврейське початкове училище для хлопчиків, Польське гімнастичне товариство, Союз рівноправності польських жінок. У кожній громаді були

свої генії і покидьки, свої багатії і злидарі... Хай там як, кожна громада докладала зусиль, щоб Київ ставав цікавішим, сучаснішим, зручнішим для життя.

Наприклад, італійська громада багато в чому сформувала неповторне обличчя Києва. Місто й досі прикрашають творіння зодчих Себастьяно Браччі, Людвіка Станзані, Вікентія Беретті, Олександра Беретті. А скульптори Еміліо та Еудженіо Салія оформили фасади багатьох київських споруд, зокрема Будинку з химерами.

Чеська громада навчила киян нової гри – футболу (ось де коріння успіхів київського «Динамо»!), а також зробила вагомий внесок у розвиток економіки міста, побудувавши великі підприємства, більшість яких (вже під іншими назвами) працюють і дотепер: «Радар», «Більшовик», «Червоний екскаватор» тощо. Серед них, до речі, була єдина в Російській імперії фабрика гімнастичних приладів Вінцента Кашпара. Завдяки їй Київ перетворився на своєрідну столицю спорту і 1913 року приймав у себе I Всеросійську олімпіаду.

Німецька громада відкрила перші в Києві приватні аптеки, дала місту найкращих лікарів і найвідоміших садівників. І досі на Пріорці зберігся топонім «Кристерова гірка» – там у XIX ст. Вільгельм-Готліб Кристер заснував своє уславлене садівництво та насінневе господарство. А фірма іншого київського німця Аманда Струве запровадила в місті вуличне освітлення (встановила газові ліхтарі) й збудувала міський водогін.

Караїмська громада була порівняно невеликою, проте саме її представники стали

«тютюновими королями», які відучили киян нюхати тютюн, натомість привчили до цигарок.

Швейцарська громада привнесла в життя міста солодкі радощі – сухе варення, фруктові цукерки. Популярні донині кондитерські європейського гатунку з культом ароматної кави та можливістю безкоштовно читати свіжі газети заснували в місті київські швейцарці. Зокрема, на початку ХХ ст. кондитерська Бернгарда Семадені на Хрещатику була визнаним «брендом».

А ще добру пам'ять залишили по собі грецькі шовководи, асирійські чоботарі, польські хореографи, австрійські кінопродюсери, французькі винороби.

Зрозуміло, різні громади не жили відокремлено одна від одної. Вони перетиналися, взаємодіяли, співпрацювали, конкурували (траплялися інколи й непорозуміння – від правди не втечеш). Але здебільшого стосунки були доброзичливими. Все ж таки кияни відзначалися мудрістю.

Лише один промовистий епізод. 1861 року славетний хірург Микола Пирогов, на той час керівник Київського навчального округу, звернувся до кількох заможних євреїв з проханням матеріально підтримати бідних студентів-одновірців, які навчалися в Київському університеті. Ось яку відповідь дав Абрам Бродський (дядько відомих київських цукрозаводчиків і меценатів Лазаря й Лева Бродських): «Было бы согласнее с требованиями настоящего времени, если бы люди состоятельные помогли бы людям нуждающимся без различия вероисповеданий... Я желаю содержать на свой счет двух

недостаточных студентов Университета Св. Владимира – одного из христиан, а другого из евреев». Отакий він, Київ...

Маршрут >

Розпочнімо прогулянку з Лютеранської вулиці, яка неквапливо йде собі вгору від Хрещатика до Шовковичної. Вона виникла в 1830-ті роки, а назву дістала від збудованої у 1850-х роках **лютеранської євангелістської кірхи св. Катерини (1)**. В її садибі 1895 року німецька громада звела **будинок чоловічого реального училища св. Катерини**, а за п'ять років – **будинок жіночої гімназії**. Згодом Євангелістське благодійне товариство збудувало ліворуч кірхи Будинок бідних (Лютеранська, 24; будівля не збереглася). В тому ж будинку заснувалося Євангелістське жіноче товариство. Утворилося таке собі німецьке містечко.

Тож не дивно, що значну частину мешканців цієї вулиці складали німці. Зазирнемо, приміром, у довідник «Весь Київ» 1911 року. Серед власників будинків на Лютеранській бачимо Миколу Вальберга, Ернста Герзе, Карла Фішмана, Генріха Кіргейма та інших. Серед тих, хто винаймав житло в їхніх будинках, так само було чимало па-

рафіян кірхи.

Щоправда, серед домовласників Лютеранської було й чимало караїмів – вони, на відміну від німців, гуртувалися в нижній частині вулиці. Це пояснюється тим, що поруч (на початку вулиці, з парного її боку, а також неподалік – на Хрещатику) були дві великі тютюнові фабрики, які належали караїмам, братам Когенам.

З приходом радянської влади німецьке містечко припинило існування. Натомість кірха від 1970-х років використовувалася як виставковий зал, а в часи незалежності її передано німецькій евангелістсько-лютеранській громаді Києва.

В напрямку Хрещатика вирушимо пізніше. А зараз на нас чекає вулиця Банкова, розташована поряд із кірхою. Пласка, коротенька (лише один квартал!), але політично вагома: саме тут розташована **Адміністрація Президента України (2)**. А навпроти неї – дивна споруда, яку кияни звать **Будинком з химерами (3)**. Це саме те, що нам потрібно.

Цю споруду збудував у 1903 році один з найвідоміших київських архітекторів початку ХХ ст. Владислав-Лешек-Дезидерій Городецький, представник польської громади. Франт і майстер епатажу, він постійно дивував городян своїми витівками. То з'явиться на вулиці з мавпочкою на плечі, то, лякаючи коней і пішоходів, промчить Хрещатиком на власній автівці – першій у місті.

А дивовижний будинок, рясно прикрашений цементними зображеннями носорогів, слонів, жаб, морських чудовиськ, птахів та інших представників екзотичної фауни, архітектор збудував, якщо вірити міським легендам, побившись об заклад. Річ у тім, що відомий зодчий Олександр Кобелев, якому Городецький 1901 року розповів про нещодавню купівлю земельної ділянки на крутому схилі Банкової задля будівництва шикарного будинку, лише посміхнувся: «Да вы, сударь, сумасшедший! Только безумцу может прийти в голову такая идея». Городецький палко заперечив: він утілить свій намір у життя протягом лише двох років. І – дотримав слова! Вже в 1903 році влаштував для друзів вечірку у щойно зведеному будинку.

Творіння Владислава Городецького стало рекордсменом Києва за кількістю легенд. У них, як завжди, правда поєдналася з неймовірними вигадками. Подейкували, що численні скульптури екзотичних тварин, птахів і чудо-

виськ з'явилися, оскільки:

...дочка власника будинку втопилася в озері Чад, і споруду присвячено її пам'яті,

...будинок належить адміралу, який пішов у відставку й тужить за далекими мандрівками,

...архітектор у такий спосіб розрекламував новий будівельний матеріал – цемент.

Кияни вигравали парі в гостей міста, розповідаючи, що в Києві існує дивний будинок – одночасно триповерховий і шестиповерховий. Так, з боку Банкової споруда Городецького має три поверхи. Але! З боку площі І. Франка – спустіться сходами, порахуйте! – їх аж шість.

У радянські часи будинок було націоналізовано, тривалий час його використовували як поліклініку для керівництва Радянської України. Нині тут резиденція Президента України, де він приймає іноземних гостей.

Між іншим, творіннями Городецького також є дві культові споруди, значущі для польської та караїмської громад Києва, – **костел св. Миколая** і кенаса. В обох доля не проста: першу в радянські часи перетворили на зал органної музики, і тепер релігійна громада мусить ділити приміщення з музикантами, а в другій відкрили ляльковий театр, згодом кінотеатр повторного фільму, нині – **Будинок актора**. Адже в місті майже не залишилося караїмів...

Ідемо далі Банковою вулицею. Ліворуч – імпозантний палацик (4), у якому вже багато років міститься **Національна спілка письменників України**. Це теж своєрідна родзинка Києва – єдиний у місті маєток, який мав... розсуну стелю. Хто це влаштував і для чого?

Тут своя історія. Річ у тім, що садибу 1898 року придбав представник єврейської спільноти міста Сімха Ліберман.

Взагалі-то в ті часи євреям не дозволялося селитися на Печерську, а в аристократичному районі Липках – і погортів. Але Ліберман був не пересічним євреєм-ремісником, яких чимало тулилося в халупах на Подолі, а заможною людиною – купцем київської 1-ї гільдії. До неї приймали підприємців, чий статок складав не менше 10 тисяч рублів. Звідки в шановного пана такі капітали? З цукру. Адже Ліберман був директором-розпорядником Товариства Топорівського та Іванківського цукрового та рафінадного заводів, головою знаної в Україні «цукрової» династії.

Ліберман придбав цю садибу на розі Банкової та Інститутської і заходився реконструювати одноповерховий будинок. Запрошений домовласником архітектор Володимир Ніколаєв надбудував другий поверх і, враховуючи побажання замовника, передбачив уже згадану розсувну стелю. Справа в тому, що восени під час юдейського свята Суккот кожен єврей має протягом тижня мешкати в курені з гілок, розташованому просто неба. Вихід, знайдений цукрозаводчиком, фактично став ноу-хау підприємця: в спальні було зроблено спеціальну стелю – під час свята вона розсувалася, і Ліберман, не залишаючи комфортної оселі, спав просто неба.

Унікальна стеля існувала понад чотири десятиліття – до 1941-го. Під час війни палацик постраждав. Відтак, коли його реконструювали, колишню спальню Лібермана вкрили звичайною стелею. За другою версією, не вистачило грошей на відновлення розсувної. За іншою, будівельники не втямили, навіщо потрібна така дивина. За третьою... ну, не важливо, які ще є версії. Київ утратив одну зі своїх «фішок». Шкода.

Подивіться: Банкова не веде до банку – відомий багатом будинок Національного банку України розташований дещо праворуч. Звідки ж «фінансова» назва цієї

вулиці? Може, на ній колись були банки, які тепер вже не існують? Теж ні.

Тут криється історія, пов'язана з польською громадою Києва. Контору Держбанку заснували 1839 року, першим її приміщенням був будинок відомого лікаря-офтальмолога Макса-Еммануїла Мандельштама на теперішній вул. Грушевського, 8. Кількість клієнтів і операцій постійно збільшувалася. Зростала й кількість персоналу. Настав момент, коли банківським службовцям стало за тісно в зручному, але невеликому будинку. Почався пошук більш просторого приміщення. Проте специфічним вимогам банківської установи жоден київський будинок не відповідав.

І тоді київська польська громада, поставивши інтереси рідного міста на перше місце, подарувала Київській конторі Держбанку двоповерховий будинок Польського дворянського зібрання (нині – Інститутська, 9) (5). Цей будинок у стилі ампір і написом «Dvorzanska komissija» на фасаді був чи не найбільшою тогочасною спорудою Києва. Чудові інтер'єри й розкішна танцювальна зала робили його привабливим для міської аристократії. Тут відбувалися бали й маскаради за участю перших осіб губернії.

У 1905 році київська контора Держбанку переїхала у просторе сусіднє приміщення, збудоване спеціально для нього. Відтоді колишнє Польське дворянське зібрання використовувалося по-різному: тут були різні установи, а в останні радянські роки – житлові приміщення. Лише нещодавно будинок відреставрували й... передали **Нацбанкові**. Сусідній будинок – нині в ньому **клуб Кабінету Міністрів України** – було зведено у XIX ст. для Київської біржі. Своєю появою він завдячує двом представникам німецької громади Києва – Миколі Бунге та Олександрові Шіле.

Перший – відомий фінансист, професор Київського університету (тричі був його ректором), громадський діяч, майбутній міністр фінансів Російської імперії. Другий – київський міський архітектор, якому Микола Бунге доручив проектувати будинок біржі й керувати зведенням. Біржа почала працювати в цих стінах 1873 року. Вона стала однією з перших тогочасних комерційних установ Києва й суттєво поживила фінансове життя губерньського міста.

Спускаємося Ольгинською вулицею на площу Івана Франка. Ліворуч – **Національний академічний український драматичний театр ім. І. Франка**. Він працює тут з 1926 року. Проте будинок цей зведено на чверть століття раніше – в 1898 році, для першого в місті стаціонарного театру, створеного відомим антрепренером і режисером Миколою Соловцовим. Саме цьому представникові російської громади Київ завдячує появою однієї зі своїх візитівок.

Театр Соловцова був одним із найвідоміших драматичних театрів Російської імперії. А серед приватних – найбагатшим. Вистави (йшли російською мовою) не

поступалися петербурзьким, їх вирізняла серйозна робота режисерів і акторів, тривалий репетиційний період (артисти мали час вивчити слова, натомість Соловцов чи не першим в імперії відмовився від послуг суфлерів – публіку шокувала відсутність на сцені суфлерської буди), розкішні костюми й декорації. Крім того, театр вражав оригінальним репертуаром. Не в останню чергу тому, що його очільник Микола Соловцов писав п'єси – зокрема, для свого театру. А також перекладав п'єси закордонних авторів. До речі, славетний Антон Чехов присвятив Соловцову водевіль «Ведмідь».

Навпроти театру – затишний скверик, у центрі якого стоїть чавунний фонтан (6). Кияни звать його «терменівським» – він виготовлений 1900 року на чавуноливарному заводі Олексія Термена. Цей киянин належав до потужного клану з французьким корінням (прізвище писалося Theremin), який володів старовинним гербом (дві оливкові гілки) й девізом («Не більше, не менше»). Одним з родичів Олексія був легендарний Лев Термен – винахідник охоронних сигналізацій, першого електронного музичного інструмента (терменвокса), підслуховувальних пристроїв, радіокерованого безпілотного літака.

З цим фонтаном (колись їх було чимало в місті, а нині залишилося кілька) пов'язана цікава історія, яка, зі свого боку, давно вже перетворилася на міську легенду. Кажуть, на заводі Термена працював майстром дуже неприємний чолов'яга, який постійно сварив підлеглих, прискіплюючись до їхніх реальних чи вигаданих проколів. Робітники не любили його і дали прізвисько «фараон».

Коли завод саме готувався відливати ці фонтани, «фараон» замірявся піти у відпустку – хтось з його родичів одружувався абощо. Словом, знадобилося йому на кілька тижнів поїхати з Києва. Начальство не заперечувало, але поставило умову: він має все підготувати для ливар-

них робіт.

Нарешті «фараон» поїхав. В останню мить робітники змінили у ливарній формі обличчя маскаронів, з пащі яких ллється вода, – вони «чомусь» стали схожими на ненависного шефа. Такою була помста за багаторічне знущання. Фонтани відлили й встановили. Тим часом майстер повернувся додому. Побачив, що місто регоче з нього – кияни одразу зрозуміли, на кого схожі чавунні обличчя на фонтані.

Повертаємо на вул. Архітектора Городецького. На розі вул. Заньковецької височить кутовий будинок, який колись належав купчисі Марії Поштар (Архітектора Городецького, 10). Будинок був прибутковим – власниця здавала приміщення в оренду. Одним з орендарів був відомий у місті видавець Семен Богуславський, який замешкав тут з дружиною й двома синами. Книжками цього видавця цікавилися навіть такі городяни, які взагалі не мали схильності до читання. Адже саме Богуславський видавав необхідні кожній київській родині адресно-довідкові щорічники «Весь Київ», де містилися адреси й телефони урядових і муніципальних закладів, компаній, громадських організацій, приватних осіб, річні календарі (православний, римо-католицький, євангельсько-лютеранський, єврейський), довідкова інформація, науково-популярні відомості, тарифи пошти й залізниці, розміри податків, рекламні оголошення і навіть алфавітний покажчик мешканців Києва! Видавництво було зареєстровано за тією ж адресою, що й мешкання.

Перед цим такі щорічники випускав Давид Трахтенберг, власник друкарні на вул. Трьохсвятительській, 5. Але обсяги інформації катастрофічно збільшувалися, так само й реклами, і за кілька років друкар зрозумів, що цією роботою має займатися окреме видавництво. Його ж справа – друкувати. Партнером згодився стати Богус-

лавський, який всю інформаційно-довідкову й рекламну частину поклав на власне видавництво. Ну а друкувалися щорічники, як і раніше, в друкарні Трахтенберга.

Крім того, Богуславський у співпраці з Трахтенбергом випускав «Ежегодник по сахарной промышленности», «Иллюстрированный путеводитель по Киеву», «Киевский народный календарь Юго-Западного края», «Спутник пассажира по Днепру» тощо. Отак і сталося, що вкрай необхідною для Києва довідковою літературою городян забезпечували представники єврейської громади. Їхня праця стала в пригоді всім киянам.

Майже навпроти будинку, в якому мешкав Семен Богуславський, бачимо дім із вишуканим фасадом (Архітектора Городецького, 9). Його збудував 1901 року «король підрядчиків», купець 1-ї гільдії Лев Гінзбург для власних потреб. Будівельна контора Гінзбурга звела в Києві чи не всі «брендові» споруди: Оперний театр, Педагогічний музей, корпуси Політехнічного інституту, Академічний український драматичний театр ім. І. Франка, Театр оперети тощо. Послуги контори Гінзбурга були недешевими, проте якість – відмінною. Також роботи завжди завершувалися того дня, який був передбачений контрактом. У часи, коли переважна більшість забудовників будувала в кредит, своєчасне виконання будівельних і оздоблювальних робіт було надзвичайно важливим фактором.

Кажуть, розкішний фасад будинку Гінзбург зробив як рекламу своєї будівельної контори. І це справді вражало (та й тепер виглядає привабливо). Проте підприємець у цьому будинку-красені не мешкав: два нижні поверхи віддав в оренду магазину меблів, а квартири на вищих поверхах – приватним особам. Сам будівельний підрядчик жив у іншому своєму будинку – на Інститутській вулиці. То був найславетніший київський хмарочос (нині на тому місці готель «Україна») (7). Дві живописні садиби

зв'язував ажурний місток, утворюючи таким чином своєрідне «містечко Гінзбурга».

А тепер давайте на хвилинку залишимо симпатичну вул. Архітектора Городецького й подивимося на пам'ятник Владиславу Городецькому (8). Він розташований не на вулиці його імені, а поруч – у Пасажі. Отже, пройдіть кільканадцять метрів парним боком вул. Заньковецької та заверніть в арку направо. Нарешті, ось і він сам – бронзовий, але ніби живий. Судячи з фотографій, надзвичайно схожий. У своєму «фірмовому» капелюсі, з трохи іронічним поглядом. Сидить за столиком, насолоджується кавою. Поруч – книга «В джунглях Африки. Дневник охотника», яку Городецький написав про свої мисливські пригоди. Адже він був завзятим мисливцем, їздив на сафарі.

Трохи ліворуч є арка – вона веде у двір. Поверніть праворуч, стежка виведе у невеличкий скверик. На протилежному боці вулиці – **кінотеатр «Україна»**.

Кінотеатр відомий хоча б тим, що в ньому 4 вересня 1965 року відбулася прем'єра легендарного фільму «Тіні забутих предків». Ця стрічка Сергія Параджанова стала найтитулованішою картиною українського кінематографа – здобула 28 нагород на міжнародних кінофестивалях у двадцять одній країні (про це є запис у Книзі рекордів Гіннеса). Режисер дістав телеграми з вітаннями від класиків світового кіно – Федеріко Фелліні, Акіри Куросави, Жана-Люка Годара, Мікеланджело Антоніоні. Серед київських вірменів Параджанов став найвідомішим.

Скандальна прем'єра «Тіней забутих предків» стала початком шляху на Голгофу не лише самого режисера (відтоді не зняв у Києві жодної стрічки, а в грудні 1973-го був арештований у своїй київській квартирі), але й літературознавця Івана Дзюби, який зі сцени повідомив про

початок арештів серед львівської інтелігенції, і присутнього в залі поета Василя Стуса, і багатьох інших борців за справедливість.

У сусідньому будинку міститься **Національна музична академія** – кияни й досі звать її консерваторією. А на початку ХХ ст. тут містився готель «Континенталь». У ньому орендувала торговельні приміщення чеська фірма «Лаурін & Клемент». Вона «посадила» киян на автівки власного виробництва з емблемою L&K. Ці машини зажили популярності на всіх континентах, а сама фірма була найпотужнішим автомобільним виробником Австро-Угорщини. Автомобілі, про які йдеться, вам добре відомі, адже з 1925 року вони випускаються під маркою «Шкода».

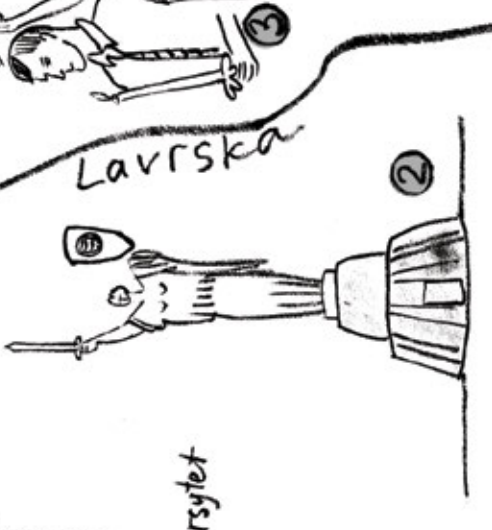
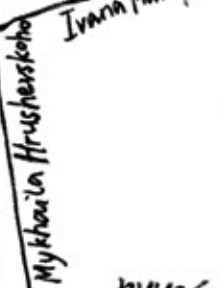
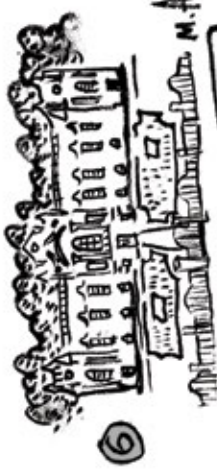
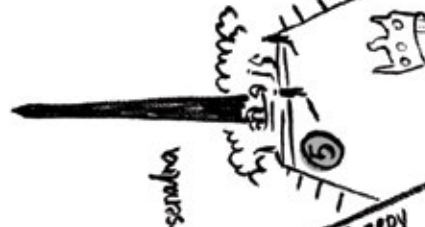
Виходимо на Майдан Незалежності. Головну площу України перетинаємо в напрямку вул. Інститутської. За скляною конструкцією, що її кияни жартома назвали Дніпрогес, є вихід на мостик. Зупиніться посередині – звідси відкривається гарна панорама старого міста з банею Софійської дзвіниці.

Таких-от невеличких мостиків у Києві небагато. Найбільш відомий – над Петрівською алеєю, зроблений за проектом Євгена Патона. Мостик над Інститутською – найновіший (9). Він продукт уже ХХІ століття. Його автором є представник російської громади міста зодчий Сергій Бабушкін. У 1996–2003 роках він був головним архітектором Києва. Щоправда, його діяльність на цій посаді й досі викликає палкі дискусії.

А будинок, до якого веде мостик, старші люди й досі звать **Жовтневим палацом** (10). Хоча насправді його зведено задовго до настання радянської влади – 1843 року, для Інституту шляхетних панянок. Цю архітектурну перлину спроектував далекий попередник Бабушкіна –

> Маршрути

італієць Вікентій Беретті, який у першій половині XIX ст. був головним архітектором Києва. Він спроектував низку «знакових» для міста споруд (наприклад, червоний корпус університету) і вулиць (теперішній бульвар Т. Шевченка, продовження вул. Володимирської від Золотих воріт до університету тощо), розпланував ботанічний сад, а також розробляв генеральний план міста.

Peremohy Ave.
M. Politekhniichyi
Instytut

Scherbenko R.
M. Universitet

Shorkovychna

Mykhailo Hrushevskoho

Ivanna Mazepa

M. Arsenaba

Dnipro Bridge

Naberezhne Hwy

Paston Bridge

6

8

9

2

1

4

5

3

7

Весільний Київ

Анна Хвиль

активістка Центру візуальної культури, дослідниця когнітивних карт Києва та пострадянського урбаністичного простору

Весілля сучасних киян потребує публічного простору – особиста історія має бути засвідчена на тлі хрестоматійних місць столиці та вписана в міський літопис.

Масовий інтерес до київських урбаністичних пейзажів весільне фото виявило у середині 1960-х. Явище не було суто локальне, таку тенденцію можна було спостерігати в багатьох куточках Радянського Союзу. Причин декілька: з одного боку, розповсюдження мобільної фототехніки, з другого – саме йшов час програмного створення нових ритуалів державними комітетами етнографів.

Упродовж перших сорока років існування Радянського Союзу весілля майже не виділялося в буденному плині життя. Після революційний уряд, натхнений ідеями Фрідріха Енгельса, спростив процедуру розлучення, позбавив церковне вінчання юридичного статусу, а з часом прирівняв спільне проживання до зареєстрованого шлюбу. Весілля молодим рекомендувалося святкувати без особливого відриву від виробництва. У живописі та кінематографі того часу весілля рідко з'являється у фокусі. Якщо це і стається, зрозуміти, що відбувається, зазвичай

можна лише з підпису, адже «червоне весілля» не передбачало білих суконь, костюмів, короваїв та інших упізнаваних атрибутів свята.

Після смерті Сталіна, за часів хрущовської «відлиги», весілля набуває знайомої сучасним киянам соціальної ваги. Після розвінчання культу «Батька народів» відчуття співпричетності братніх народів мала підтримати нова соціальна символіка. Щоби продемонструвати уявну єдність мешканців Києва, Москви, Єревана, Ташкента та інших сотень тисяч населених пунктів Радянського Союзу, було створено систему повсякденних ритуалів. Разом із новоствореними «святом прийняття у комбайнери» або «святом першої зарплати» етнографи розробили поради, як радянській людині відсвяткувати весілля.

Обов'язковим елементом тогочасної весільної процесії стала прогулянка містом і урочисте покладання квітів до пам'ятників. У центрі уваги перебували меморіали загиблим у війні. Схилити голови перед Невідомим солдатом було чимось схожим на присягу вірності перед вівтарем. Пам'ятники загиблим у Великій Вітчизняній були не просто місцями пам'яті, а справжніми сакральними порталами. Тут радянський громадянин вступав у комунікацію із полеглими героями, які у народній уяві стали новочасними святими.

У 1960-х органи запису актів громадянського стану (ЗАГС)¹ переїхали з відділку міліції, де розміщувалися раніше, у спеціально відведені будівлі. В цей час починають також з'являтися Палаці одружень. Вони мали

стати альтернативою християнському храму – сакральним простором колективних ритуалів. Разом із київським крематорієм, збудованим у 1975 році, місцевий Палац урочистих подій 1980-го є зразком радянської ритуальної архітектури.

Книжки з типовими назвами «Новій людині – нові обряди» або «Новий час – нові традиції» радили архітекторам та працівникам ЗАГСів розташовувати у центральних холах чашу-факел. Під час відкриття палацу її мали урочисто запалити від вогню, принесеного з меморіалу Вічної слави. На згадку про день весілля молодят дарували переносний факел, вогонь в якому одночасно символізував сімейне тепло і «безсмертну славу загиблих воїнів».

Після церемонії розпису молоде подружжя разом з гостями та фотографом вирушало у подорож містом. Усі місця весільної прогулянки були пов'язані з мотивом подяки – воїнам за перемогу, Леніну за революцію, засновникам міста, власне, за місто.

Таким чином весілля виходило за межі приватного свята і набувало статусу суспільно важливої події. Реєстрація шлюбу розглядалася в контексті подвигів, що зумовили існування радянського народу. У весільній промові працівники ЗАГСу зазначали, що радянське суспільство покладає на молодят обов'язок – виростити дітей «чесними і чуйними людьми, працьовитими і мужніми громадянами».

Однак покладання квітів до меморіалів мало також і приватний характер, оскільки майже у кожній сім'ї був родич, який загинув під час війни. Вшанування пам'ятника Неві-

домому солдату було одночасно і перифразом народної традиції відвідин могили померлих родичів під час весілля.

Незважаючи на те, що сьогодні покладання квітів до Вічного вогню не є обов'язковою складовою весілля, подорож містом і паломництво до культових місць залишаються елементами сучасної весільної обрядовості. Нові пам'ятки, які лише нещодавно потрапили у весільні маршрути, дають змогу визначити нові історичні вектори, важливі для українців, та дослідити зміну суспільних настроїв. Скажімо, новим віанням серед київських молодят є відвідування пам'ятника жертвам Голодомору, який радянська влада заперечувала. Попри суперечки істориків, радянські та «антирадянські» пам'ятники цілком мирно поєднуються в межах одного маршруту.

¹ В Україні після розпаду СРСР були перейменовані на органи реєстрації актів цивільного стану – РАЦС. Основними функціями органів ЗАГС і РАЦС є реєстрація шлюбів, народжень і смертей.

Маршрут >

Пам'ятник засновникам Києва – «Батьківщина-мати» – Києво-Печерська лавра – Меморіал пам'яті жертв Голодоморів – Меморіал Вічної Слави – Маріїнський палац – Шоколадний будинок – центральний РАЦС (Палац урочистих церемоній)

Як зараз, так і сорок років тому для відвідин міських пам'яток весільна процесія розсаджувалася в автомобілі, прикрашені квітами і ляльками. І якщо київські наречені виглядали з вікон білої «Волги» (чорна була більш престижна, але дістати її було важко) або «Жигулів», то сьогодні роль весільної карети виконує універсальний «Лімузин». Проте ми пройдемося маршрутом пішки, аби власними ногами пересвідчитися в існуванні київських пагорбів.

Хоча тенденція святкувати весілля «оригінально» розширює напрямки маршрутів, вибір багатьох пар пов'язаний з найбільш упізнаваними місцями столиці. Серед нових локацій фотосесії є «хай-тек» (новозведені дзеркальні хмарочоси) або «індастріал» (закинуті заводські райони). Наш маршрут поєднає точки, які набували і втрачали актуальність протягом останніх п'ятдесяти років.

Пам'ятник засновникам Києва (1)

Пам'ятник міфічним засновникам Києва стоїть на березі Дніпра. За легендою, три брати – Кий, Щек, Хорив – і сестра Либідь пропливали річкою та побачили мальовничі пагорби. Тут вони і заснували місто. На честь старшого брата Кия назвали поселення, молодшим дісталася по горі – Щекавиця і Хоревиця, сестриці – річка Либідь.

Брати і сестра стоять у човні, який несеться по хвилях у центрі декоративного басейну на фоні Дніпра. Пам'ятник встановили у 1982 році до ювілейного 1500-річчя Києва. На відміну від інших меморіалів часів СРСР, пам'ятник засновникам Києва донині зажив популярності. Коли в лютому 2010 року задня частина мідного човна зі Щеком і Хоривом відпала і скульптуру тимчасово закрили на реставрацію, весільні агентства у паніці шукали гідну альтернативу.

Крім вдячності за зведення міста, молодят сюди приводить пейзаж, що відкривається з берега на Дніпро. Праворуч від монументу стоїть «Дерево закоханих», на яке пари прикріплюють замки як символ міцного кохання. Популярною традицією є також розпивання шампанського біля пам'ятників, що не втратила актуальності попри нещодавню заборону вживати алкоголь на вулиці.

«Батьківщина-мати» (2)

Від попереднього місця треба спочатку перейти підземним переходом, який розташовано на відстані 200 метрів у протилежному напрямку від мосту Патона; а потім піднятися нагору через концертний майданчик «Співоче поле».

108-метрова статуя жінки зі щитом і мечем є частиною Меморіального комплексу історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років, розміщеного просто неба на пагорбі. Крім самої статуї войовничої жінки, елементами комплексу є виставка військової техніки, скульптурна композиція «Форсування Дніпра», тунель з понад сотнею фігур борців фронту і тилу, чаша «Вогонь слави» та зіркова алея міст-героїв. Відколи Леонід Брежнєв приїжджав до Києва у травні 1981 року на відкриття комплексу, тут майже нічого не змінилося, якщо не брати до уваги краєвид із приватними котеджами.

Популярною локацією для весільної фотографії є розмальовані квітами танки з перев'язаними дулами, розташовані навпроти «Батьківщини-матері». У постаменті самої статуї міститься музей Великої Вітчизняної війни, через який можна піднятися на оглядовий майданчик у щиті. Якщо вирішите випробувати атракціон – почувайтеся безпечно: за прогнозами, монумент витримає землетрус силою дев'ять балів.

Києво-Печерська лавра (3)

По сусідству з радянськими меморіалами стоїть Мекка українського православного християнства – Києво-Печерська лавра, чоловічий монастир XI століття з особливим статусом. Після розпаду СРСР вінчання в церкві стало поширеною практикою. Отримати благословення молодята мають право тільки за наявності довідки про

державну реєстрацію стосунків. Окрім релігійних переконань наречених, мотивом церковного вінчання є більш вишукана, навіть сучасніша атмосфера церемонії, аніж та, що панує у старомодних інтер'єрах РАЦСів.

Класичним місцем для фотографування є майданчик напроти головного храму монастиря – Успенського собору. Шість із семи бань були відбудовані у 2000 році, лише одна збереглася з XVII століття (відрізнути її можна за кольором позолоти). Восени 1941-го собор підірвали радянські війська, що за іронією історії вшановані неподалік.

Попри критику комерційно-корупційних настроїв духовенства Лаври, місце полюбують відвідувати і прихожани, і по-світському налаштовані туристи. Крім печер із нетлінними мощами святих і дзвіниці з панорамою, на території розташовані музей коштовностей із кілограмовою золотою прикрасою скіфського царя і музей мініатюр із портретом Юрія Гагаріна у насінині.

Меморіал пам'яті жертв Голодоморів в Україні (4)

Новою локацією весільного маршруту є меморіал жертвам Голодоморів, що з'явився неподалік на пагорбі у 2008 році. Інформація про штучний голод 1932–33 років не оприлюднювалася до кінця 1980-х, а через деякий час після розпаду СРСР лягла в основу нової об'єднавчої соціальної символіки незалежної України. Пам'ятник створено у вигляді 30-метрової свічки, оздобленої за народними мотивами мережками, хрестами і лелеками. У підземній частині меморіалу є Зала пам'яті. Тут експонується Книга пам'яті, в яку занесено 900 000 імен загиблих.

Покладати квіти до меморіалу весільні процесії почали нещодавно. Проте краєвид міста, що відкривається з

оглядового майданчика, та романтичне вечірнє освітлення приваблюють весільних фотографів дедалі більше.

Меморіал Вічної Слави (5)

Відкритий у 1957 році меморіал є одним з перших місць, що пов'язали приватний ритуал весілля з публічним вшануванням героїв війни. Момент покладання молодятами квітів до «Вічного вогню» зафіксовано у тисячах сімейних фотоальбомів: тендітна наречена у білій сукні схиляється над масивним бронзовим вінком, тримаючи в руці букет червоних гвоздик.

Крім обеліска Слави і Вічного вогню, частиною меморіалу є алея Загиблих героїв, де можна побачити тридцять чотири могили військових, які загинули під час війни. Цікавою є структурна подібність цього меморіального комплексу і сусіднього пам'ятника жертвам Голодоморів. Вони обидва інтерпретують образ «вогню пам'яті», обидва претендують на роль вертикальної домінанти навколишнього простору, обидва апелюють до реальних мікроісторій у списках і могилах загиблих. Узимку місце є популярним серед дітей і дорослих, що приходять сюди кататися на санчатах.

Маріїнський палац (6)

Щоб потрапити до Маріїнського парку і Маріїнського палацу, потрібно перейти алею Героїв Крут, названу на честь трьохсот студентів, які за-

хищали Київ від радянської армії у 1918 році. Для цього можна скористатися мостом або підземним переходом. Далі прямувати вул. Лаврською (колишня вул. Івана Мазепи) повз станцію метро «Арсенальна».

Колишня резиденція імператорської родини – Маріїнський палац – упродовж останніх п'ятдесяти років слугує місцем для урядових прийомів. На відміну від локацій, які пов'язують з історичними подіями, парк і бароковий палац XVIII сторіччя виконують у весільній фотосесії суто декоративну роль. Споруда Парламенту України, що розташована впритул до палацу, увагу молодят і фотографів привертає рідко.

Шоколадний будинок (7)

(Вулиця Шовковична – частина Липок, місцевості, що історично є найбільш престижною в місті. Забудова переважно складається з маєтків кінця XIX – початку XX ст., що належали професорам, чиновникам, банкірам.)

Будинок, де був перший в Києві Палац одружень. Зведений у 1901 році як приватний маєток відомого на той час фінансиста. Гастрономічні асоціації пов'язані з кольором і фактурою фасаду, що нагадує шоколадну плитку. До того, як у приміщенні почали реєструвати шлюби, тут розміщувалося Товариство культурних зв'язків із зарубіжними країнами.

Палац одружень проіснував у приміщенні з 1960 до 1982 року. Переїзд з центру на околиці міста нібито відбувся після того, як поряд – у будинку на Шовковичній, 26 поселився перший секретар Компартії України Володимир Щербицький. Святкові сирени весільних автомобілів відволікали чиновника від роботи.

Сьогодні Шоколадний будинок є місцем проведення

концертів і виставок.

Центральний Палац урочистих церемоній (8)

(Проспект Перемоги, на якому стоїть будівля, своєю назвою отримав у 1985-му під час святкування 40-річчя перемоги у Другій світовій війні.)

Дістатися до Центрального Палацу пішки від вул. Шовковичної швидко не вийде, доведеться йти щонайменше годину. Шлях довгий, але прямий – по вул. Круглоуніверситетській спуститися до Бессарабської площі, через підземний перехід вийти на бульвар Тараса Шевченка (з пам'ятником Володимиру Леніну), який за декілька кілометрів перейде у проспект Перемоги. Альтернативою пішій ході будуть чотири зупинки метро – від станції «Хрещатик» до «Політехнічного інституту» або маршрутною № 433 від бульвару Шевченка.

Палац було збудовано напередодні літніх Олімпійських ігор 1980 року в Москві, тому вочевидь у стрімкому силуеті споруди має прочитуватися відомий девіз

«Швидше, вище, сильніше!». У народній топонімії палац відомий як «бермудський трикутник» завдяки своїй формі. Хоча назва також навіює асоціацію між шлюбом і пасткою, з якої не можна вийти.

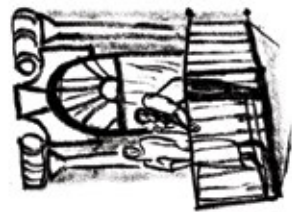
Широкі сходи, що ведуть до парадного входу, дають змогу вмістити на груповому фото декілька сотень гостей весілля. В середині палацу раніше була зала Слави героїв Великої Вітчизняної війни. Якщо непомітно приєднатися до однієї з груп друзів і родичів наречених – можна стати свідками урочистої церемонії.

M. Tarasa Shevchenka

Mezhyhir'ska

Verniy Vay

M. Kontraktova Ploshcha

4.

2.

M. Schul'arska

3.

Hetmana

4.

M. Teatrlny

M. Ploshcha Lva Tolstoho

Shevchenko Park

6.

5.

M. Hidropark

Сучасна міська міфологія

Алевтина Кахідзе
художниця, засновниця приватної
резиденції для іноземних митців

Маршрут>

1 – Станція метро “Театральна” (платформа) – станція метро “Шулявська” (платформа), “Більшовик”, ТРЦ (всі поверхи центру).

Про слова-привиди в київському метро та бійців Червоної армії в бутиках.

«Історія, як люстра. І вона з самого верху – на стелі. Якщо не піднімати голови, люстри не побачити ніколи, а тільки її світло... Та все одно вона з самого верху», – казав Джеральд Ляо, спускаючись в один з найглибших метрополітенів у світі – в київське метро.

– А там є матеріальні свідчення соціалістичної історії Києва?

– Так, на всіх станціях київського метро, збудованих до 1991 року... На станції «Театральна» (1), наприклад... Хоча раніше вона називалася «Ленінська». Тому там рельєф Леніна і його цитати.

– Скажи хоча б одну з його цитат.

– «Суспільство сильне свідомістю мас, воно сильне тоді, коли маси все знають, про все можуть судити і йдуть

на все свідомо».

– Хороша цитата, тому з нею не вчинили як з назвою – не замінили.

– Її могло там не бути, спочатку архітектори запропонували оформлення станції з акцентом на музиці Бетховена – яка подобалась Леніну як людині, але проект було відхилено, і зробили ось цей з цитатами з такого ж граніту, що везли до Москви для його мавзолею.

– Змінилися тільки назви станцій, але цитати на їхніх стінах залишилися...

– Не зовсім. На станції «Шулявська» від слова «комунізм» під стелею станції залишився тільки слід. Але все одно ті букви «к» «о» «м» «у» «н» «і» «з» «м» (2) можна розглядіти. Це слово стало привидом. Причому в двох версіях: в українській і в російській! А інші літери в словах «мир», «свобода», «рівність», «братерство», «щастя» під стелею станції – матеріальні.

– Тому що комунізм, за висловом Сартра, це «нездоланний горизонт нашого часу»?

– Можливо. Але як тоді пояснити, що «Більшовик» став привидом? Спочатку так називалася ця станція, а 1992-го назву замінили на «Шулявська». І ось в 2006 році за кілька кварталів звідси з'являється величезна нова будівля, а на ній величезними літерами з нових матеріалів – «Б» «І» «Л» «Ь» «Ш» «О» «В» «И» «К».

– Але більшовиками називали прихильників Леніна, після виборів до керівних органів комуністичної партії. Вони отримали більшість, а прихильники Мартова – меншість. Ось чому перші стали іменуватися більшовиками...

– Так, все правильно, але на величезній території цієї будівлі нині сотні butikів, десятки місць розваг для дітей та дорослих...

– Це торговельно-розважальний центр? (3)

– З 2006 року, щойно Київська міська рада поставила підпис під проектом – реконструкцією двох корпусів заводу «Більшовик» під торговельний комплекс з тією ж самою назвою!

Хоча спочатку ті корпуси називалися Київським чауноливарним і механічним заводом (1882–1888), потім Київським машинобудівним і котельним заводом Грете-ра і Криванека (1888–1922) і тільки потім заводом полімерного машинобудування «Більшовик». Це ім'я заводу не дали, а присвоїли: «робітники самовіддано воювали за владу Рад під час Жовтневого збройного повстання» – так написано в усіх історичних документах...

– А про «ім'я» торговельно-розважального центру як написано?

– Торговельний центр «Більшовик» – сучасний і стильний дизайн – ми піклуємося про вас!

– І що, справді дизайн – сучасний?

– Йому років сто, якщо рахувати з 1882 року. Всі конструкції заводу – швелери та балки – залишилися, а шрифт логотипа торгового центру точнісінько такий, як шрифт «імені» заводу, і герої на покажчиках торговельного центру всі до одного ніби з соціалістичної історії...

– А стильний?

– У тогочасних формах є свій стиль!

– А у вітринах?

– Вітрини – звичайнісінькі: «Mehx», «Zara», «Carlo Pazolini»...

– Все одно, це і торговельний центр, і музей одночасно!

– Не зовсім. Будьонівці ніколи не розгулювали по будинках і ресторанах з пакетиками для покупок, як на логотипі і вивісках торгового центру. До речі, і гвинтівки за плечима у них теж намальовані...

– А хто вони – будьонівці?

– Бійці Першої Кінної армії, якою в роки громадянської війни командував Будьонний. Ну, а тепер «будьонівці» в цьому торговельному центрі на всіх покажчиках і вивісках: «блок а», «блок б», «блок в», «бутикова галерея», «всі на ковзанку», «льодова арена», «кибальчиш-кіндер-пляц», «фотосалон», «увага-відеоспостереження».

Ти впізнаєш їх за строем: довга шинель і шапка-бу-

дьянівка із зіркою. А ось на покажчику «боулінг» будьонівця немає, там – білогвардієць – боєць Білої армії.

– А хто такий Кибальчиш?

– Мальчиш-Кибальчиш жив у мирній сільській місцевості, що охоронялася Червоною армією (будьонівцями). Але одного разу прийшли злісні «буржуїни» (білогвардійці), і тоді Кибальчиш очолив опір з хлопчаків – «мальчишів». Їм було потрібно «тільки ніч простояти та день протриматися». Гей же ви, мальчиші, мальчиші-малюки! Чи нам, хлопчишам, тільки в палиці грати та в скакалки скакати? І батьки пішли, і брати пішли на війну. Чи нам, мальчишам, сидіти-чекати, щоб буржуїни прийшли і забрали нас до свого проклятого буржуїнства? В результаті зради Плохиша, що знищив боеприпаси, Кибальчиш потрапив у полон до Головного Буржуїна, який намагався страшними тортурами вивідати у нього Військову Таємницю. Таємницю Кибальчиш не видав і під тортурами загинув, а незабаром прийшла, як буря, Червона армія і всіх візволила. Похований він на високому місці біля Синьої річки.

– Тобто Кибальчиш був хлопчиськом?

– Авжеж, на вивісці «Кибальчиш – кіндерпляц» означає: дитячий майданчик «Кибальчиш».

– А вивіски з «Плохишем» у цьому торговельному центрі немає?

– Є «Товариш і маузер»...

– Тобто товариш і пістолет?

– Так! Є ще: «Геть кухонне рабство!», «Хто працює, той їсть!», «Харчоблок»...

– І що це означає?

– У цьому торговельному центрі нічого все це не означає – це «стильний дизайн. Ми дбаємо про вас»...

– А що б це значило в 1919 році й потім ті 72 роки, аж до 1991-го?

– «Товариш і маузер» – класову боротьбу, «Геть кухонне рабство!» – феміністичний заклик 1920-х років, «Хто працює, той їсть!» – справедливість, «Харчоблок» – приміщення для обробки харчових продуктів і випікання хлі-

ба, а також їдальні для робітників...

– А можна знайти інформацію про будьонівців, білогвардійців, феміністичні заклики 1920-х років, Кибальчиша в цьому торговому центрі?

– Ні. Там це військова таємниця, як та, яку не відкривав Мальчиш-Кибальчиш¹.

2 – Внутрішній двір будинку Межигірська, 56 (метро Тараса Шевченка) – Межигірська, 32а і Межигірська, 19 – Поділ – історична частина Києва та житлові масиви.

Про лісовиків і фавнів, або про «додаткову» площу для киян – без снігу та вітру.

Якщо будинок побудовано в 1959 році, як оцей, з темно-червоної цегли, значить – це сталінка. І якщо без декору, значить – це рядова сталінка. Рядові сталінки будували для комунального заселення радянських громадян. Художник Ілля Кабаков у своїх роботах розповідає про комунальне життя в Радянському Союзі. Одна з його робіт називається «Розклад виносу помийного відра по будинку № 24 під'їзд № 6 вулиця імені В. Бардієва ЖЕК № 8 Бауманського району».

У правому крилі цього будинку були комунальні кухні, і місць для помийних відер було небагато, можливо, всього лише одне – для одного помийного відра. Люди, що жили так, сварилися і звертались до держави з проханням розібратися: «Прошу розглянути мою заяву по суті. Я проживаю в квартирі разом з гр. Селезньовою Є. К., яка систематично тероризує мене і не дає мені спокійно відпочивати. В її присутності я не можу вийти на кухню, під час приготування обіду мною вона витрушує свої речі, і

¹ Аркадій Гайдар. «Казка про військову таємницю, Мальчиша-Кибальчиша і його тверде слово».

пил летить мені в їжу...» І держава розбиралася: «Дійти висновку, що з 19 травня 1964 змінити поведінку Селезньової до Воєвотіної – на основі взаємної поваги».

А пізніше з'явилися «хрущовки» – соціальне житло, яке будували для кожної соціалістичної родини. Слово «хрущовка» походить від Микити Сергійовича Хрущова, першого секретаря комуністичної партії (1953 – 1964); «сталінка» – від Йосифа Віссаріоновича Сталіна, першого секретаря комуністичної партії (1921 – 1953). Хрущовки будували з 1960 по 1985 роки, сталінки – з 1930 до середини 1960-х років.

Комунальні квартири з появою хрущовок розселили. Проте і хрущовки були незручними... Якщо в родині були одностатеві діти – два хлопчики або дві дівчинки – така сім'я отримувала двокімнатну квартиру з однією прохідною кімнатою, санвузол суміщений, висота стелі 2,48 м. Пересічній радянській людині завжди було тісно та незручно. Радянська влада закінчилася в 1991 році, тоді така людина отримала додаткову житлову площу – вона

Архітект. Калітська
ADOBE ILLUSTRATOR CS4

засклила свій балкон. Всюди. І в сталінці, і в хрущовці, і в будинку вісімнадцятого століття ...

- Доброго дня. Ви тут живете?
- Так. П'ятдесят років
- Засклили балкон?
- А як інакше.
- Але ж заборонено склити балкони...
- Заборони тепер ні на кого не діють.
- А як відрахувати оце «тепер»?
- З кінцем радянської влади...

– А може, в Києві просто коротке літо, нам не потрібні балкони, не треба було їх проектувати і розміщувати на фасадах...

– Ні... Балкон потрібен, якщо його засклити. Там сухо і тепло, а не вітер, бруд, сніг – взимку... Засклений балкон – це додаткова кімната або підсобне приміщення. Якщо там встановити батарею, то це вже повноцінна додаткова кімната або тепле підсобне приміщення. А якщо завести кронштейни і збільшити площу балкона, туди вміститься диван, а на вікна повісити фіранки – буде повноцінна додаткова, затишна кімната...

– А інтер'єром буде темно-червона цегла фасаду! А в будинку (4) за адресою Межигірська, 32а – геометричні орнаменти, рослинні візерунки, барельєфи фавнів... Хто ж вони: фавни чи щезники?

– Не знаю. Їх ще у вісімнадцятому столітті на фасадах відлили.

– А тепер вони біля диванів, батарей і за фіранками... Власники квартир засклили свої балкони разом з ними: з фавнами або щезниками, лісовими царівнами, русалками, янголами, геометричними орнаментами, рослинними візерунками. Або збили, як на Межигірській, 19.

- Мабуть, треба було миску повісити?
- Ви думаєте, через це?!

– Розумієте, тепер люди хочуть добре жити. Облаштувати своє житло найкраще, головне, щоб людині було зручно...

- Тобто перемогло життя окремо взятої людини?
- Так!
- А геометричні орнаменти, рослинні візерунки, барельєфи фавнів або лісовиків, лісові царівни, русалки, янголи – програли... А в однотипних житлових масивах?
- Не було чому програвати.
- Засклені балкони стали там єдиною поезією: різні форми, матеріали, кольори...
- Про ці балкони теж розповідає Кабаков?
- Ні, він виїхав до Нью-Йорка в 1985 році, а балкони почали склитися пізніше – з кінця радянської влади, в 1991-му.

3 – Гідропарк – парк Шевченка – метро «Театральна» – стежка з Подолу на Львівську площу Вознесенським узвозом

Про киян – про людей і собак.

“Ніщо, таким чином, не було втрачено, втрачені лише ми самі. Ми, котрих винайдені нами “соціальні зв’язки” (відношення, комунікація) затягують в економічні, політичні, культурні тенета. Обплутані ними, ми вимудрували собі фантазм втраченої спільноти”.

Жан-Люк Нансі
“Непродуктивні спільноти”

Історія 1: Гідропарк. Тренажери на всі групи м’язів (5). Є роздягальня і душева, але вода тепла тільки влітку, підігріта сонцем. Тренажери просто неба. Тренажери відкриті всім! Цілий рік. Вхід вільний.

– А чи немає проблем з владою міста, щоб тут знаходився цей тренажерний зал, побудований з особистої ініціативи однієї людини (до якої підключилися інші) й існує з 1992 року, відкритий для всіх і кожного, що демонструє форму самоорганізації і до того ж надає свої послуги безкоштовно – всім і кожному, в той час як такі

послуги коштують у місті від 20 грн. (1,81 euro).

– Щороку у нас ці проблеми. Торік теж хотіли тут зробити стоянку на 300 місць...

– Тоді чому та людина, якій належить ідея, не пішла іншим шляхом та не побудувала всі ці просто фантастичні, абсолютно точно вираховані та справні вже двадцять років тренажери на своїй власній ділянці, наприклад?

– У нас була така особливість в інституті кібернетики...

– А до чого тут інститут кібернетики?

– Та людина там працювала... так от у нас була така особливість в інституті кібернетики: кожен щось придумував. Усі чомусь захоплювалися, і неодмінно з такою психологією, що все мало належати всім...

– Як усе тут?

– Так!

– А як ви називаєте це місце? Ви ж тут по понеділках, середах і п'ятницях?

– Гідропарк. Тренажери, вони тут одні такі, а може навіть одні у всьому світі!

Історія 2: Танцювальний клуб. Вихідні. Восени, взимку, навесні в переході метро «Театральна» танцюють київські пенсіонери (7)...

– Ви художній керівник клубу «Кому за сорок»?

– Так. Ви не переживайте, нам мер дозволив танцювати тут. У нас є дозвіл на кожну неділю, щоб танцювати під баян або програвач.

– Я не переживаю...

– А влітку ми танцюємо в Гідропарку. І у нас теж є дозвіл.

Історія 3: Шаховий клуб (6), а також шашки, карти, нарди. Вільні столики для бажачих пограти є в наявності. Двійко-трійко міліціонерів завжди неподалік.

– Ви тут наглядаєте за столиками?

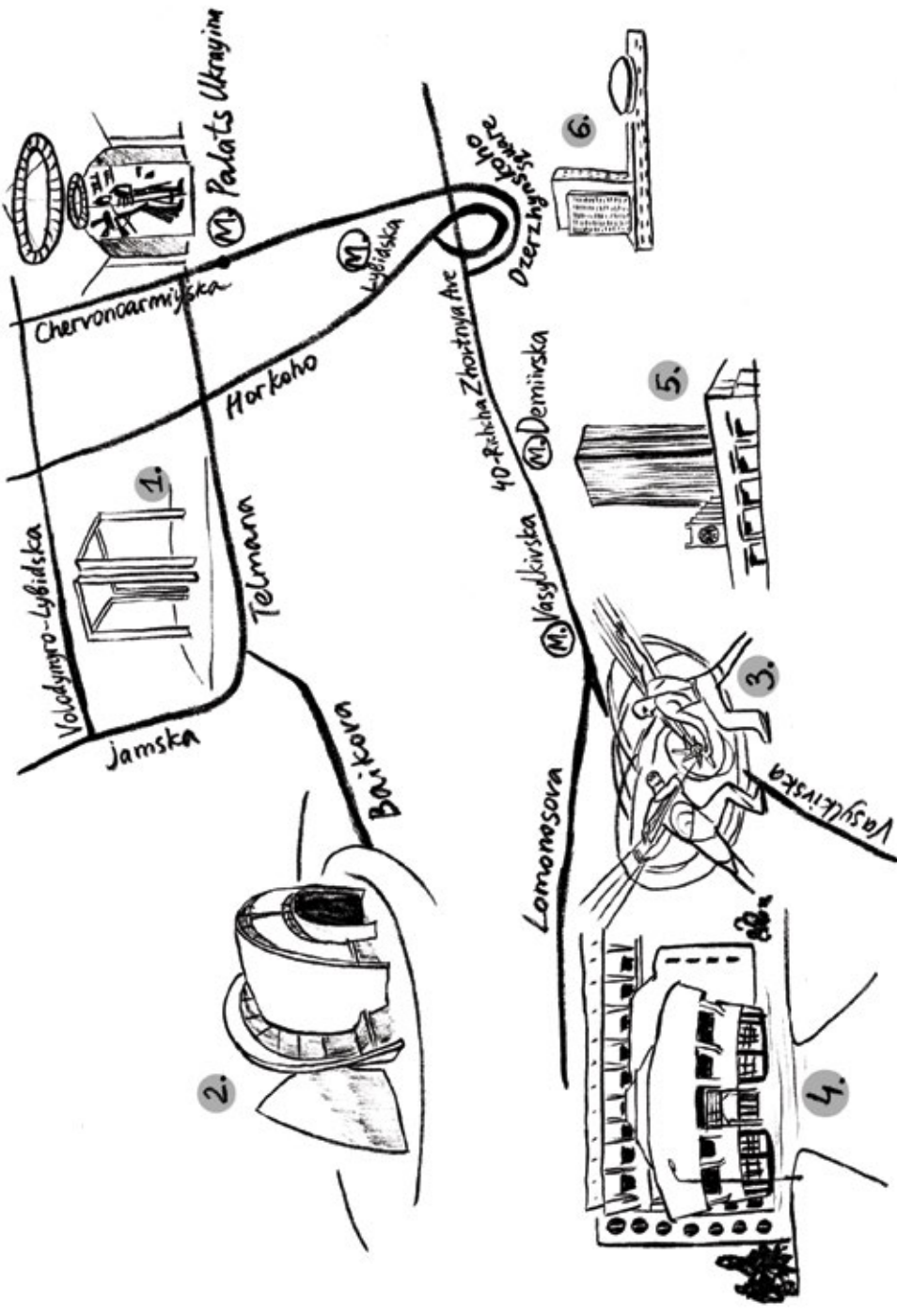
– Так, щоб на гроші не грали.

- А раптом?
- До міліцейського відділку заберемо. А вам нащо?
- Я гід пишу.
- Так і перекажіть усім читачам: на гроші в парку Шевченка грати не можна. А столики для бажаючих пограти є в наявності.

Історія 4: У парках, на зупинках, на станціях метро, в переходах, під'їздах, на ринках, стоянках, біля супермар-

кетів бродять бездомні собаки, а то й зграї: п'ять, шість і більше (8). Чіпляються. Обгавкують, якщо ви з візочком, велосипедом або у великому капюшоні. Кусаються вкрай рідко. Можуть, якщо в однієї з собак цуценята, або ви загнали її в кут – собаці нічого не залишається, як вкусити вас. Давайте завжди собаці можливість піти. А головне, не біжіть і не махайте руками. Бездомні собаки кусають вкрай рідко. Вони годуються самі, і їх годують люди, є стежки службовців, що йдуть вранці на роботу і ввечері з роботи – собаки їх знають у місті всі до одного. Їм там щастить більше.

Радянський Київ

Олексій Радинський

активіст Центру візуальної культури,
редактор української версії журналу
"Політична критика"

«Київ радянський» – маршрут-постулат. Бо Київ, яким ми його маємо і знаємо, – на-самперед радянське місто. Префікс «пост» тримається біля цього слова так само невпевнено, як самопальні пострадянські добудови на дахах і фасадах будівель із попередньої ери.

Цей постулат не є ані прорадянським, ані ностальгічним. Якщо, звісна річ, не враховувати «прогресивної ностальгії» за стрункими й строгими формами архітектурного модернізму, що прийшов до Києва у постхрущовські десятиліття. Ті модерністські форми – літаюча тарілка Інституту інформації, хмарочос бібліотеки Вернадського, фасадний ритм палацу «Україна», езотеричні лінії парку Пам'яті, кубатура «білих корпусів» університету Шевченка – протягом кількох декад вкрили собою пасторальні пагорби вчорашніх міських околиць, досі всіяних «приватними секторами» з хатами-мазанками та прилеглими пасовиськами.

На початку 1960-х Київ, що однією ногою стояв у домодерному рустикальному болоті, ступив на бетонний ґрунт модернізму. На щастя для болота, підвела якість бетону.

Праці пізньорадянських архітекторів Києва тепер сприймаються крізь фільтр потворного сіро-зеленого матеріалу, яким було вкрито їхні фасади за умов економної економіки. Провінційний пострадянський діснейленд, що прийшов їм на зміну, лише відтінює монументальні брили київського «інтернаціонального стилю». Боротьба бетону з болотом триває.

(Застереження. Вибір пунктів маршруту в жодному випадку не претендує на вичерпність чи репрезентативність. Він продиктований виключно особистими вподобаннями та шляхами пересування).

Маршрут >

Палац «Україна» та околиці

Їхати до радянського Києва слід на метро. Доїхавши до станції Палац «Україна», уважно подивіться на рекламний монітор під стелею вагона. Це єдиний шанс побачити палац «Україна» таким, яким він є насправді – під поверхнею гігантського банера, розтягнутого на всю довжину його фасаду. Призначення цього банера не лише економічне: затуляючи палацовий фасад, що ритмічно пульсує чорним склом і жовтим металом, банер насамперед приховує те, що палац нині використовується не за призначенням.

Національний палац мистецтв «Україна» у його первинному вигляді – це щось на кшталт вивернутого фортепіано, що виставило свої нутроці напоказ. У добу електронного звуку нескладно уявити музику, яка застигла б у такій архітектурі. Якби музична утопія здійснилася, за цим фасадом мали б відбуватися масові сеанси атональної музики, або принаймні фестивалі мінімал-техно. Афіші палацу «Україна» натомість рясніють виступами фольклорних колективів та недобитків світової естради. Інтер'єр палацу, що колись неодноразово перетворювався на знімальний павільйон для науково-фантастичних фільмів, було безнадійно спаплюжено під час грандіозної реконструкції в 1990-х – тож заходить всередину немає жодного сенсу, як, зрештою, і наблизитися до цієї споруди за наявного стану речей.

Отже, надивившись на рекламний монітор у вагоні метро, розглянемо краще саму станцію, чиї червоні пілони можна було б легко прийняти за твори абстрактних експресіоністів (якби ті працювали в техніці мозаїки й дотримувались комуністичних поглядів). Круглі металеві люстри також наче прилетіли сюди з американських 1950-х, нажаханих радянськими літаючими тарілками

(насправді люстри перевішали сюди з київського музею Леніна). Мозаїка наприкінці платформи мала б називатися «Привіт Борису Гройсу»: соцреалістична фігура червоноармійця вписана в оточення з абстрактних супрематистських форм – чим не ілюстрація тези про органічний зв'язок авангарду та соцреалізму?

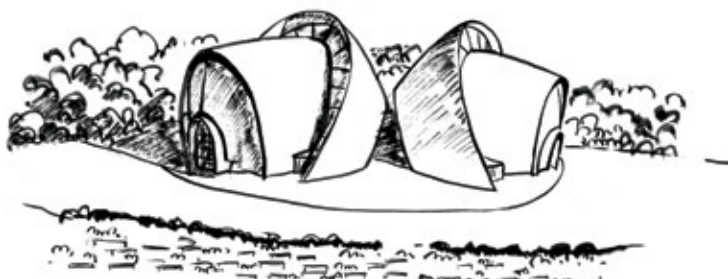
Достеменно невідомо, чи на створення й розташування цієї мозаїки вплинув той факт, що за кілька сотень метрів від неї – місце народження Казимира Малевича, засновника супрематизму. Нині на цьому місці – «монумент Малевича» (1): найбільша у світі супрематистська скульптура, каркас гігантського довгобуду, що своєю структурою нав'язливо нагадує скроменький портал офіційної «алеї Малевича», розташованої навпроти. Зусібіч милуються **пам'ятним знаком Малевичу**, поволі наближаємось до наступного пункту програми.

Парк Пам'яті

Всупереч намірам його авторів, це місце відоме у Києві як **крематорій (2)** на Байковій горі. Отримавши замовлення на проект міського крематорію, київські художники Рибачук і Мельниченко прагнули зробити все, щоб крематорію – у звичному значенні слова – у Києві не з'явилося. Була середина 1960-х, у Києві щойно дозволено говорити вголос про Бабин Яр і про те, що сталося там з тілами розстріляних нацистами перед здачею Києва. Чимало архітектурних майстерень навідріз відмовилися будувати споруду, де спалювали б людей. Рибачук і Мельниченко, які щойно завершили нереалізований проект монументу в Бабиному Яру, запропонували вихід.

Комплекс київського крематорію не мав бути схожим на жодну земну споруду, ніщо не мало нагадувати про його функціональне призначення. У результаті парк Пам'яті є чи не єдиним на світі місцем, де архітектура

межує з психотерапією. Усе в цьому комплексі – від нарізування терас до звивистих форм залів кремації – спроектовано, аби зменшити стрес для тих, хто прийшов попроситись із близькими. Звідси й ідея парку Пам'яті, а також «храму неба» (на такій назві залів кремації наполягають їхні автори). Існує легенда, що проект такої авангардистської споруди у Києві було затверджено лише тому, що міські чиновники побачили у ній відповідник знаменитій Сіднейській опері (насправді обидва об'єкти

проектувалися одночасно й незалежно один від одного).

До проекту парку було включено монументальну Стіну пам'яті – кільканадцятиметрову рельєфну поверхню, яку Рибачук і Мельниченко створювали протягом 13 років. Тимчасовий лібералізм київської бюрократії невдовзі перетворився на свою протилежність. На початку 1982 року, після численних скарг на невідповідність цього проекту нормам соцреалізму, майже завершений об'єкт завдовжки понад двісті метрів було вкрито шаром бетону. Художників звинуватили в тому, що замість Стіни пам'яті вони вирішили відтворити свій проект, не реалізований в Бабиному Яру. Шар бетону, що вкриває людські фігури Стіни пам'яті, і є найкращим (хоч і несвідомим) пам'ятником жертвам терору.

«Білі корпуси» університету Шевченка та околиці

Наближаючись до «білих корпусів» університету Шевченка, варто затриматися на розі вулиць Васильківської та Ломоносова, де на тильній стіні **Інституту онкології** розташовано одне з найпослідовніших втілень радянського наукового світогляду. Як видно з на диво добре збереженої мозаїки, цей світогляд успішно сполучав новітні технології з елементами магічного мислення. На цій мозаїці група лікарів, схожих у своїх білих шатах на східних мудреців (чи на «ізраїльських онкологів» із сучасної реклами), випускають із рук сліпучий промінь, за допомогою якого нищать потойбічну потвору (аби ні в кого не лишалося сумнівів щодо її назви, потвору оснащено кліщами).

Це не єдиний взірць наочно-наукової мозаїки в околицях університетського містечка. На фасаді **Інституту ядерних досліджень (3)**, приміром, без застережень зображено, як двоє дебелих робітників розщеплюють атом за допомогою чималеньких металевих щипців. Інститут кібернетики зустрічає відвідувачів більш таємничою мозаїкою, котру можна вважати піонерським втіленням віртуальної реальності в радянській культурі: ромбоподібне обличчя людиноробота вписано у різнобарвний фрактал, з якого бризкають зооморфні інформаційні потоки. Саме **Інститут кібернетики** спричинив появу на навколишніх Теремках житла для майбутніх людинороботів: тут виник житловий комплекс, чиє планування навряд чи вдасться пояснити з земної точки зору, натомість із неба, себто у плані, ця група будівель являє собою майже довершену молекулярну структуру.

Околиці «білих корпусів» (4), як і сама територія університетського кампусу, – виразний приклад застосування архітектури як засобу психологічного програмування. Чого варті бодай університетські будівлі, чії рубані кубічні форми, здається, самі по собі мають сприяти розвитку абстрактного мислення. Або рельєфи на фасаді механі-

ко-математичного факультету, котрі своєю фігуративною потворністю повинні відбивати у представників точних наук будь-який інтерес до гуманітарної творчості. Розвиткові уявлень про устрій суспільства сприяє студентська їдальня, поділена на цивільний та військовий блоки, причому до першого не потрапиш, не зазирнувши – з розташованого над ним проходу – до другого.

Бібліотека Вернадського

Над хмарочосом бібліотеки Вернадського заходять на посадку літаки, що прямують до аеропорту «Жуляни», викликаючи нездорову ейфорію в охоплених самовбивчими настроями дисертантів та інших мешканців читальних залів із ілюмінаторами, розташованими на стелях. Відриваючись від нудного читива, дисертант задирає голову та бачить, як до стрункої вежі книгосховища наближається літак компанії Wizz Air і дірявить її наскрізь. Будівля, повна паперу по вінця, миттєво спалахує. В читальному залі зчиняється гамір, усіх охоплює паніка, і лише щасливий дисертант непорушно споглядає крізь ілюмінатор у стелі, як бібліотека поверх за поверхом повільно осідає на землю, поширюючи хмари паперу та пилу.

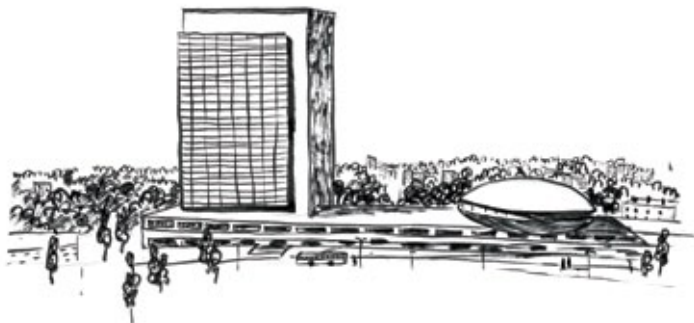
Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського – ідеальна модель вітчизняної науки, тож не дивно, що в багатьох причетних до неї вона викликає найбільш агресивні фантазії. Зовні вона виглядає суворою, недоступною, самодостатньою. Щось на кшталт моноліту, якому вклоняються первісні люди в «Космічній одіссей 2001». Та щойно потрапляєш усередину, як помічаєш абсурдну невідповідність цього фасаду його реальному змісту. В ніздрі б'є різкий та затхлий сморід речовини, яку використовують для презервації книжок. Перше, що ти бачиш, – несосвітнене панно площею в триста квадратних метрів, у центрі якого – охоплений нестерпною тугою чоловік, мабуть, дисертант, що забагато часу провів у цих

стінах. Панно, згідно з офіційними джерелами, присвячене «головному призначенню науки – захисту життя на землі».

Але з життям, зображеним на цьому творі, як і з тим, що відбувається в прикрашеній ним будівлі, хочеться покінчити якнайшвидше. А ти ж щойно зайшов до бібліотеки. Дизайн її середовища – від згаданого запаху до кольорів килимових доріжок, пальмоподібних декоративних рослин у «кутку відпочинку» і смаку салату в місцевій їдальні – підібрано таким чином, щоб кожен відвідувач мав нагоду відчути повну й беззастережну невідворотність власного розчинення у безособовій махині під назвою «вітчизняна наука». Ти відстоюєш чергу, отримуєш стопку книжок, прямуєш до читальної зали і починаєш рахувати літаки над головою.

Інститут інформації

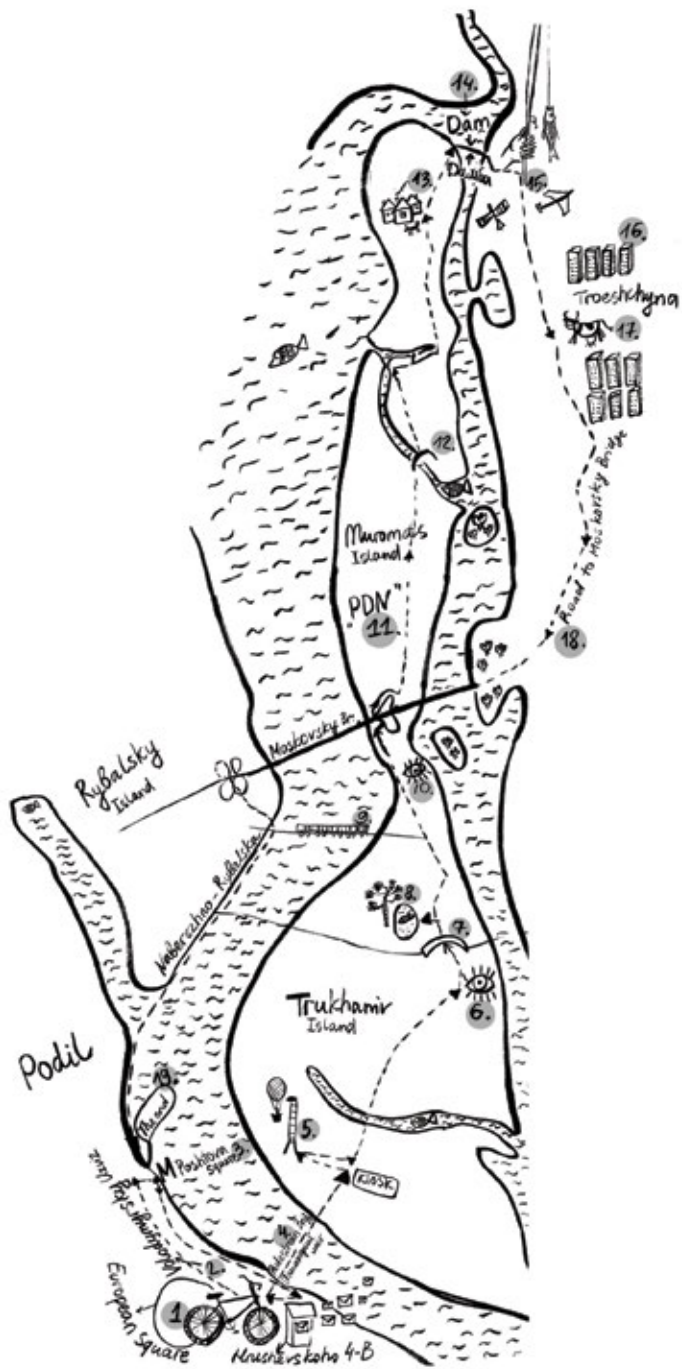
Якщо уважно подивитися на карту Києва, нескладно помітити, де справжній – ідейний та функціональний – центр міста. Центр перебуває там, де перетинаються більшість міських магістралей, звідки можна (за умови порожніх вулиць) за лічені хвилини дістатися практично

будь-якої точки. Центр Києва міститься на Либідській площі, яка досі офіційно називається площею Дзержинського.

Розташування на площі з такою назвою **Інституту інформації (6)**, хай навіть науково-технічної та економічної, не могло не спричинити появу цілої серії міських легенд. Найпоказовіша з них стосується серпня 1991 року, коли загадкову споруду на площі Дзержинського наче-то оточили озброєні війська і щось із неї довго вивозили, у східному, звісно ж, напрямку. Предмет іншої легенди – холодокомбінат, розташований поряд з інститутом, чією справжньою функцією мало б бути «охолодження реактора», який начебто міститься в інституті в самісінькому центрі міста.

Вигляд конференц-залу Інституту інформації, тієї самої «літаючої тарілки», лише додавав цій історії конспірологічного флеру. Згідно з раціоналістичними тлумаченнями, форма цього конференц-залу продиктована витонченими акустичними вимогами (її автор, архітектор Флоріан Юр'єв, більш відомий як майстер скрипкових справ). Насправді ж «космічні» аналоги цієї конструкції можна побачити в найнесподіваніших точках колишнього СРСР. У такий спосіб архітектура реалізувала пізньорадянський ідеологічний проект: перенесення уваги мас із абстрактної «розбудови комунізму» на більш практичні, буденні справи, як-от «підкорення космосу». Підкорення, як і комунізму, не відбулося, але тепер «літаючі тарілки» та інші космічні аксесуари прикрашають вулиці наших міст. Це дає змогу сподіватись на майбутнє продовження бодай одного з незавершених проектів.

Велосипедний маршрут

Ірина Бондаренко
координаторка Асоціації
велосипедистів Києва

Щоденні міські газети час від часу публікують «цікаві факти з життя киян 100 років тому». З однієї з таких заміток я дізналася, що 100 років тому життя велосипедистів у Києві було дуже важким, їх усіляко утискали, забороняли їздити дорогами (щоб не лякали коней) і тротуарами (щоб не збивали людей) або ж дозволяли їздити тільки в певний час доби. Найбільшими ворогами велосипедистів були власники кінних екіпажів – адже, обираючи велосипеди, городяни позбавляли кучерів роботи!

Запевняю вас: із того часу в житті велосипедистів мало що змінилося.

Натомість змінилися велосипеди: дерев'яні рами перетворилися на сталеві, потім на алюмінієві, потім на карбонові. У велосипедів з'явилися передачі. Харківський велосипедний завод, відомий своїми «Українами», «Старт Шосе» та нелюбов'ю до передач, потроху занепадав, бо передачі надзвичайно потрібні в місті, яке стоїть на трьох пагорбах і одній річці.

У центрі міста збудували велотрек – і вже на початку нового тисячоліття вцент його зруйнували, побудувавши просто на одній із

його підпор елітну багатоповерхівку.

Поступово в Києві з'явився прошарок людей, які їздили на велосипеді постійно: на роботу, в магазин, в театр. Спочатку таких було кілька десятків, пізніше стало кілька сотень. Вони їздять на велосипедах до старості – майже кожного разу, коли я їду на радіо, телефонують літні люди, і перше, що вони кажуть, вітаючись: «Я їжджу на велосипеді постійно уже 40–50–60 років».

З появою велосипедів у великих магазинах та на ринках кількість велосипедистів у місті різко зросла: спочатку вони їздили тільки в парки, і лише у вихідні, але, спробувавши їздити на велосипеді на роботу, багато з них обрали велосипед як вид транспорту. Спочатку вони їздили тротуарами, але потім дізнавалися, що це заборонено Правилами дорожнього руху (які у питанні велосипедного руху не змінювалися ще з часу їхнього прийняття). Набуваючи досвід катання, велосипедисти виїжджали на дороги. Як і сто років тому, водії екіпажів потужністю в кілька сотень кінських сил стали головними опонентами велосипедистів на дорогах.

У 2004-му велоактивісти сформували громадську ініціативу «Зеленому місту – зелений транспорт». Вони вимагали створення велодоріжок, велопарковок, можливості безпечно пересуватися містом на екологічному виді транспорту. У 2008-му, коли п'яний водій на смерть збив киянина Олексія Башкірцева і зміг вимовити тільки слова «машинку шкода», кияни згуртувалися і виїхали на «Велонаїзд» – масштабну акцію з вимогою відкрито розслідувати справу та побудувати велодоріжки. Водію дали строк,

а на місці загибелі Олексія друзі встановили білий велосипед-примару – пам'ятник велосипедистам, що загинули на дорозі. Але велодоріжки у Києві так і не з'явилися.

Громадська ініціатива «Зеленому місту – зелений транспорт» перетворилася на Асоціацію велосипедистів Києва – так було коротше і зрозуміліше. Основною метою роботи цієї громадської організації стало облаштування велоінфраструктури міста та його околиць, а також популяризація велосипеда як екологічного виду транспорту, відповідно, збільшення кількості велосипедистів у місті. Асоціація зібрала близько півтисячі містян, які готували зміни до нормативних актів та писали нові документи, перекладали іноземні правила, стежили за діяльністю та обіцянками міської влади, виїжджали на спільні акції – робили усе залежне від громадськості, аби велоінфраструктура у Києві стала реальністю. Усі вони працювали і працюють в організації безкоштовно.

У грудні 2009 року Київська міська рада несподівано проголосувала за Програму облаштування велодоріжок у Києві до 2012 року. Програмою затвердили облаштування 17 велосипедних маршрутів уздовж основних магістралей міста – як запропонували велоактивісти за два роки до того. Але на момент затвердження програми уже стало ясно, що обмежуватися виключно велодоріжками не можна: потрібно проектувати та будувати безпечну та зручну мережу з велодоріжок, велосмуг та вулиць «спільного простору», на яких велосипедисти мають пріоритет у русі. Фактично з'явилася нова мета – таке облаштування міста, щоб кожна

вулиця і кожен провулок стали безпечними та придатними для проїзду велосипедиста.

Нехтуючи усіма термінами виконання Програми облаштування велодоріжок, у 2010-му міська влада відкрила першу велодоріжку на новозбудованій вулиці Здолбунівській, що на Позняках. Доріжка була дуже вузькою і короткою, починалася і закінчувалася несподівано і жодним чином не ідентифікувалася пішоходами, тож невдовзі вона виявилася найулюбленішим місцем прогулянок молодих мам з візочками.

Будівництво першої велодоріжки виявило всі проблеми, які потрібно вирішити на шляху до зручної велоінфраструктури: застарілі будівельні норми, нестача досвіду в проектувальників, невміння будівельників, Правила дорожнього руху, підлаштовані під автомобілістів і аж ніяк не під пішоходів чи велосипедистів.

Навіть розробляючи нову стратегію розвитку Києва до 2025 року, міська влада абсолютно не враховувала потреби велосипедистів та пішоходів, прагнучи розвивати місто, орієнтоване на автомобілі, а не на людей: розширення доріг, паркування на тротуарах, будівництво тунелів, підвищений швидкісний режим. Асоціація велосипедистів Києва та Німецьке бюро технічного співробітництва розробили та надали місту рекомендації щодо раціонального розвитку транспорту: збільшення громадського транспорту, збільшення кількості велосипедних маршрутів, облаштування місць для піших прогулянок. Водночас варто зменшити використання автівок у місті: обмежити в'їзд у центр, збудувати «виловлювальні» паркінги

на околицях, упровадити зниження швидкості руху.

Чи стане раціональний, або, як його називають у Європі, стійкий розвиток транспорту (sustainable transport) провідним для міської влади, чи стане Київ містом для людей, а не для машин, – побачимо згодом. Саме зараз, коли готується до випуску цей путівник, згадані питання активно обговорюються в міській адміністрації. Ми сподіваємося, що добро переможе.

Маршрут >

Маршрут починається від Європейської площі – лише заради того, щоб провести вас у таємне подвір'я з велосипедною міською поштою (1). Знайдіть адресу «вулиця Грушевського, 4б» – це арка ліворуч від входу в готель «Дніпро», – та рухайтесь вглиб доти, доки не дійдете до затишного двору в рожевих тонах, де звисають залишки труб та балконів, а на розваленій платформі на рівні другого поверху побачите встановлений різнокольоровий велосипед. Він ніколи не їздив, бо зібраний зі старезних запчастин, але він виконує іншу функцію: комунікативну. Напишіть коханій або незнайомій людині листа, підпишіть замість адреси номер мобільного телефону адресата і залиште у скриньці біля велосипеда. Щотижня таємні поштарі забирають та доставляють листи. Термін доставки — два тижні.

До речі, сам двір на Грушевського, 4б (який коротко

називають «Г4Б») – це мистецький простір, де постійно діє виставка міських фотографій, а у вихідні відбуваються концерти та вистави.

Помилувавшись задвірками Києва, рушайте через перехід в бік **Парламентської бібліотеки** та прямуйте до **Філармонії**. Вам випаде проїхатися єдиною велодоріжкою у центрі міста. Доріжка пролягає від Філармонії до Поштової площі по тротуару Володимирського узвозу (2) (того тротуару, що ближче до Дніпра) і пов'язана з майже романтичною історією, у якій задіяні велосипедисти, нічне розмішування цементу, крадіжка дорожніх знаків міліціонерами та білі ведмеді.

Теплої осені 2010 року київські велосипедисти вирішили намалювати велодоріжку самостійно – адже міська влада цьому не сприяла, та й узагалі ставилася до двоколісних несерйозно. Серед варіантів місць, над якими міркували активісти, були бульвар Шевченка та Володимирський узвіз – обидва ці маршрути позначені на карті велодоріжок Києва (затвердженій для виконання міською владою), але час показав, що там ніхто не збирався нічого облаштовувати. Після тижневих роздумів обрали Володимирський узвіз – тому що там на дорозі бруківка, якою небезпечно з'їжджати круто вниз. За день до запланованої дати малювання троє велосипедистів прибули на Володимирський і потай у кущах почали розмішувати цемент із піском та водою, аби зробити заїзди на тротуар. Потім бігали з відром на початок майбутньої «велодоріжки» і просто перед капотом ДАІ-шної машини заходилися вимощувати гірку з цементу, намагаючись зобразити дорожніх працівників. Спеціально для цього навіть одяглися у помаранчеві робочі жилети.

У день відкриття, коли цемент уже застиг, приїхали з фарбою й трафаретами. Можна розповісти багато історій про те, як велосипедисти намагалися малювати рівну

лінію, яка б відділяла велодоріжку від пішохідної частини. Зрештою, і зараз можна побачити їхні старання – саме ця крива лінія з надзвичайно стійкої білої фарби досі збереглася на тротуарі. Дорожні знаки, що їх велосипедисти власноруч склеїли з фанери, зняли уже через тиждень: очевидці свідчать, що їх демонтували охоронці правопорядку – чи то міліціонери, чи то дорожні служби.

А до чого тут білі ведмеді? У їхніх костюмах четверо велосипедистів малювали велодоріжку. Щоб у такий спосіб процитувати відомий дитячий вірш Чуковського «Їхали ведмеді на велосипеді».

Після обережного спуску до Поштової площі **(3)** (не забувайте тиснути на гальма та попереджати пішоходів дзвіночком) одразу повертайте праворуч, не виїжджаючи на дорогу. Ваша остання ціль на правому березі – Пішохідний міст **(4)**, тож рухайтесь у його напрямку тротуаром, між старими будинками водопровідних станцій праворуч від вас та недемонтованими трамвайними рейками ліворуч. Раніше, ще коли не було метро до лівого берега (на початку 1960-х потяги метро ходили від «Вокзальної» до «Дніпра»), цими рейками їздив трамвайчик до Ленінградської площі. Через Дніпро трамвай перебирався мостом Патона, і коли в останні десятиліття з моста демонтували колії, трамвай став майже непотрібним: його маршрут скоротили від Контрактової площі до підніжжя Батьківщини-матері, а цей маршрут, незважаючи на усю його мальовничість, уже не мав такого попиту. У 2011-му рейки демонтували на Поштовій площі (щоб не заважати їздити машинам), і тепер ці колії – взірєць нерозумного впорядкування в місті (адже електричний транспорт є значно прогресивнішим за паливний, тож пріоритет мав бути на його користь, а не на користь приватних авто).

Як доїдете до Пішохідного моста, не поспішайте тяг-

нути свій велосипед сходами вгору. Проїдьте під мостом ідесь за 100 метрів побачите підйом для автомобілів та велосипедистів. З моста огляньте Поділ – він виглядає звідси особливо романтично, майже як маленькі європейські набережні.

Поки що уявною, але запланованою велодоріжкою на Пішохідному мості спускайтеся і їдьте прямо до кінця кіосків (це 50 метрів від моста), а за ними поверніть ліворуч. По бетонних плитах, траві та частково по піску доїдьте до металевої вежі – її видно здалеку. Це парашутна вишка (5), з якої на вихідних «скидають» парашутистів. З правого берега зазвичай цікаво спостерігати, як над деревами коливаються на вітрі чорні «краплі» парашутів, прив'язаних до вишки – подеколи й півгодини в очікуванні вдалого вітру, – а потім вони м'яко спускаються за рева.

Якщо ви не побачили під вишкою парашутів і не маєте змоги скористатися цим незвичним агрегатом, повертайте назад на дорогу від Пішохідного моста на Труханів острів. Поки його не забудували кіосками на кшталт Гідропарку, він є одним з двох найкрасивіших островів Києва (другий такий острів – Муромець, до якого ми й прямуємо). Їдьте навпростець до місточка через маленьку річку з тихою водою – особливо прекрасна ця річка пізньої осені і взимку, а влітку нею розсікають байдарки та каное. Тепер, коли ви переїхали міст, ви можете не дивитися на карту – це єдина дорога на острові, і збитися на манівці з неї неможливо.

Їдьте повільно – щоб не лише насолодитися красою природи, але й щоб не пробити колесо: дорога доволі стара і ямкувата. Час від часу озирайтеся назад – в одному місці відкривається особливо прекрасний вид на Михайлівський Золотоверхий монастир (6).

Наступний пункт – недобудований Подільсько-Воскресенський міст (7), який через підвішені під мостом жолоби для метро виглядає як космодром. Поки що тут не відкрили станцію «Труханівська», тож насолоджуйтеся тишею та величчю цього місця. На жаль, існують всі підстави вважати, що після відкриття нової станції метро Труханів острів перетвориться на другий Гідропарк, і ви уже не зможете тут кататися з такою приємністю.

Після моста на вашому шляху трапиться незвичне місце – чи не єдина ділянка сосен у цьому листяному лісі (8). Щойно відчуєте хвойний запах, спиняйтеся і їдьте в гліб лісу ліворуч, перпендикулярно до дороги. За кілька десятків метрів вам відкриється тихе невелике озеро, де можна відпочити, а потім повернутися на дорогу.

Мандруючи дорогою далі на північ, ви проїдете під Петрівським залізничним мостом (9) та його охоронною зоною, і тоді вам відкриється краса Московського мосту (10) – адже ви уже майже до нього доїхали. Забудьте усі жахливі хвилини і години, які ви могли простояти на Московському у заторах, – збоку він виглядає стрімко, сильно і невимушено, а різнокольорові мурашки-машини на ньому тільки додають шарму.

Наступна зупинка – ще один острів. Рухайтесь до Московського моста і, подолавши невеликий підйом, повертайте під міст ліворуч. Ви залишаєте Труханів острів і потрапляєте на острів Муромець, де розкинувся **парк**

Дружби народів. Велосипедисти та інші закохані в цей острів називають його коротко – ПДН (**11**), тож тепер ви, почувши цю назву, знатимете, про що йдеться.

Ранньої весни острів затоплює подеколи на два метри, але коли вода сходить, по ньому скрізь у дзеркальцях калюж розквітають темно-сині та жовті іриси. Пізнього літа на острові буяє різнотрав'я – жовто-біло-сині килими квітів із важким запахом та ліниві бджоли, – і ніщо не вказує на двокілометрову близькість до Оболоні чи Троєщини.

Велосипедисти люблять цей острів по-своєму: тверді стежки майже без піску, пагорби, спуски, несподівані повороти – разом із навколишньою красою ці принади приваблюють сюди майже всіх велокиян. Особливістю острова є те, що можна їхати будь-якою стежкою, всі вони сходяться в одному початку (Московський міст) і в одному кінці (дамба на Десні). Посередині маршруту можна побачити Перший місток (**12**) (існують також Другий та Третій, ви можете їх пошукати також).

Якщо ви їдете правильним шляхом, вам пощастить побачити хутір із трьома хатами і собакою (**13**): звідти кожного ранку мешканці виїжджають на роботу – крутять педалі до Московського моста, а потім на тролейбусі до метро. Ввечері так само додому, до свого маленького хутора в серці мегаполіса.

Якщо ви оберете інший маршрут, то зможете проїхати уздовж Десенки, затоки Десни, яка відділяє ПДН від Троєщини. За півгодини-годину ви доїдете до місця, куди важко потрапити на чомусь іншому, крім велосипеда, – до дамби на Десні (**14**), що поєднує острів з «континентальною» Троєщиною.

Ця дамба – таємниче і приємне місце. Обабіч неї на

острові розташувалася база відпочинку «Укртелекому», але якщо вам дуже хочеться на їхній пляж з білого пісочку, ви легко можете подолати паркан – за цим ніхто не стежить. Але навіщо вам пляж, краще посидьте на дамбі, подивіться, як поодинокі рибалки куняють над вудочками, а якщо сидітимете тихо, можливо, вам вдасться побачити видру. На початку весни вода Десни переливається через дамбу в Десенку, іноді піднімається на кілька метрів вище дамби. Така ситуація була у 2010-му – тоді навіть МНС-ники чергували з обох боків, нікого не пускали і розповідали, що вже двох велосипедистів з дамби знесло, їх ледь врятували, а велосипеди забрала вода.

Тож якщо ви не зустріли МНС-ників, перетинайте дамбу та виїжджайте на континент – на першому роздоріжжі повертайте ліворуч. Трохи бруківки, трохи старого асфальту – і ви опиняєтеся на дорозі, вимощеній бетонними плитами (15): це ваш шлях назад до міста. Ймовірно, ви цього не помітили, але ви у Київській області, а місто почнеться лише за кілька кілометрів.

Якщо ви подорожуєте у вихідний день, ви можете побачити праворуч групу людей, які запускають у небо радіокеровані літачки. Люди збираються тут на весь день і, здається, навіть не їдять – настільки вони захоплені своїми літачками.

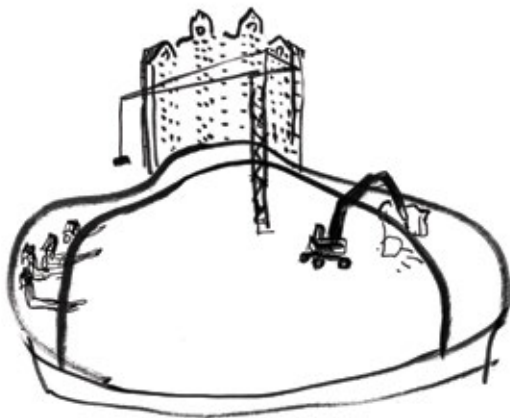
Бетонна дорога вестиме «за лаштунки»: навколо вас височітимуть трави та квіти, а за ними у тумані здіймаються висотки Троєщини (16). Коли їдеш цим шляхом, розумієш, що місто – це лише будинки посеред поля. Просто багато будинків посеред поля.

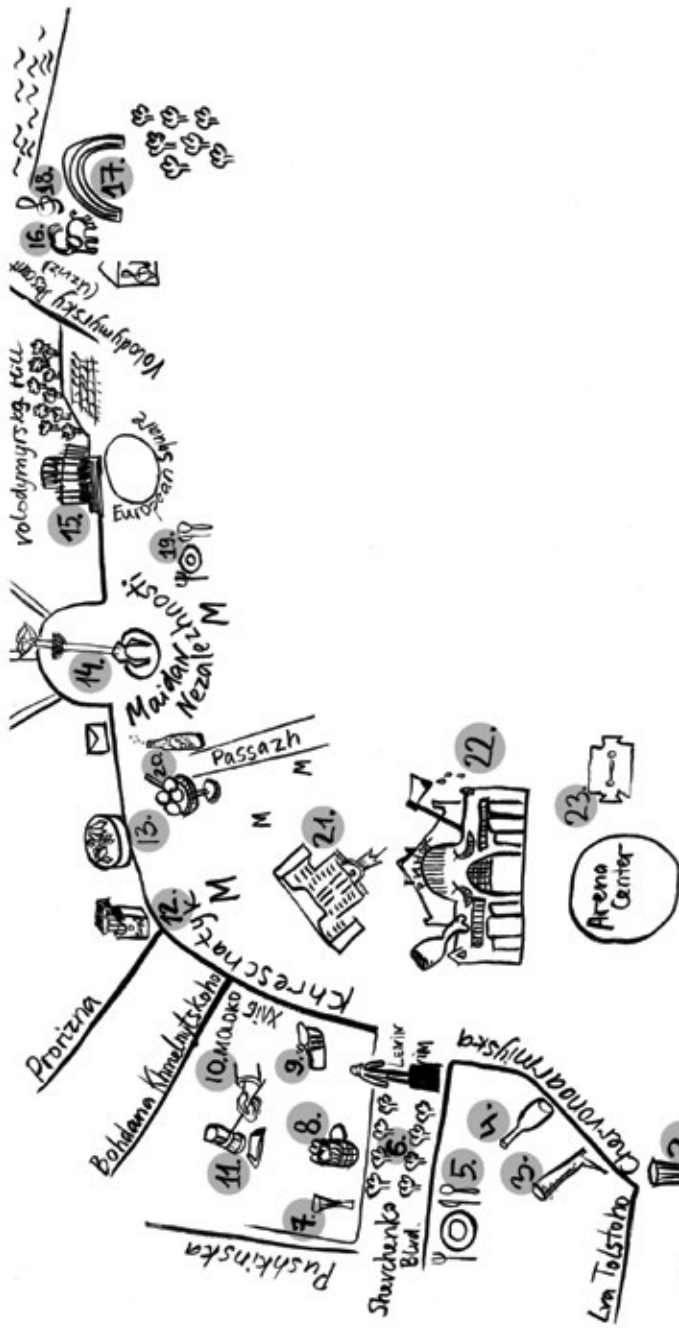
Зачувши гавкіт собак та запах молока, знайте: ви у справжній Троєщині, у селі (17), на честь якого назвали весь район. Тут життя іде навспак, курсує один пузатий автобус, дуже старий, але приходить чітко за розкладом.

Тут бігають свійські собаки, похилилися паркани, цвіте калина. Тут дуже спокійно і добре, хоча селище також стихійно забудовується котеджами.

Виїхавши з минулого (з села Троєщини), рушайте назад до цивілізації – в бік Московського моста (18). Тепер вам доведеться відчути усі недоліки техногенного розвитку: навіть якщо ви будете їхати тротуаром (наполегливо раджу), вам здаватиметься, що кожна машина позаду їде просто вам у спину, а ще ви фізично почнете відчувати вихлопні гази, що скупчуються над мостом. Швидко проїдьте Московський до Героїв Сталінграда і пірняйте під міст у бік Подолу.

Спускайтеся з велосипедом у перший підземний перехід, аби перейти до набережної. Ховаючись від шуму машин, ви можете спуститися до самої води і їхати тут спокійно, час від часу об'їжджаючи рибалок. Тепер ви можете подивитися на Подільсько-Воскресенський міст із лицьового боку (тільний бік ви вже бачили), а також подивитися на міську гавань з Гаванського мосту. Тут можна посидіти в тиші, а потім рушити далі на Поділ – ласкаво просимо назад у мегаполіс! (19)

1 M Lva Tolstoho

Хрещатик у різні часи

Сергій Машкін

графік, дизайнер, автор книжок
“Хроніки уходящего города” та
“Заметки антигероя”

«Кинути брейк», «попросувати Хрещатик», «Брод», «Бродвей». Гадаю, що повальна американізація назв центральних вулиць міст СРСР впливала з відчуття неусвідомленого протесту проти сірості радянського буття, засилля велетенських портретів радянських стовпів марксизму й кумачевих партійних гасел, які раніше виконували функції сучасної реклами. Америка ж з усіма її принадами була під звабливою забороною, а просунута частина населення займалася самонавіюванням, знущально перейменовуючи офіційну мапу.

Народившись у центрі міста, я, мабуть, генетично всотав ставлення старшого покоління з мого оточення до історичних назв вулиць. Більшість із них кияни вимовляли по-старому. Назвати, скажімо, вулицю Калініна – Софіївською, Свердлова – Прорізною, Леніна – Фундуклеївською, а бульвар Шевченка – Бібіковським бульваром вважалося своєрідним шиком. Як дуля в кишені.

Я запрошую читача здійснити екскурс у спресовану тридцятилітню історію центральної частини міста, прогулятися щойно политими і ретельно прибраними доріжка-

ми, яких ще не окупували автомобільні парковки. Не штовхатися в ошалілому натопгві приїжджих, а, дихаючи відносно чистим повітрям, прогулятися значущими місцями тієї епохи.

Маршрут >

На місці входу до метро «Площа Льва Толстого» – ресторан «Кавказ» (1). Вікна були прикрашені модним тоді карбуванням. Зображені на ньому пишнобусі горяни – вони пили, співали, пасли вівці, – закликали скуштувати смаколики східної кухні. Запиваючи сильно розведеним «Цинандалі» і бодяжним марочним «Тбілісі» переперчене лобіо, шашлик із мороженої яловичини, недопечений хачапурі та інші наїдки, мирний слов'янський містянин налаштувався на войовничий лад. Ресторан славився груповими повоїщами. Втім, п'яні бійки були типовим явищем у всіх кабаках.

Ріг Толстого і Червоноармійської. На місці чергового бутика, перед входом у Пасаж, – павільйон «Соки – води» (2). Створена з неонових трубок, які ніколи не світилися, вивіска дивовижно нагадувала логотип Кока-Коли. Дивно, що ця ідеологічна диверсія (жарт художника із міськ-оформлення) залишилася не поміченою компетентними органами. Вивіска проіснувала аж до закриття крамниці.

Нинішній «Правекс-Пасаж» стоїть на місці «Комісі-онторгу» (3). Комісійних магазинів («комків») було два: взуттєвий та одягу. Нафталіновий запилужений простір. Знайомі продавчині, що притримують закордонний

ширвжиток. «Притримати» – слоган радянської торгівлі. У країні повального дефіциту – явище повсякденне. Продавець отримував за прихований, не виставлений на продаж крам переплату («вершки»), покупець ставав щасливим власником омріяного товару. Це стосувалося абсолютно всіх сфер торгівлі.

Просуваємося далі. Культовий осідок чоловічого населення. Дегустаційна розливайка «Троянда Закарпаття» (4) імітує винний погріб, це прохолодне, із запахом розчавленого винограду, тьмяне приміщення. Із вмонтованих у стіну діжок стражденний за помірну ціну отримував необхідний заряд бадьорості. Особливий успіх мало «Іршавське», від якого тхнуло суничним милом. Кріплені вина в той час були набагато популярнішими, ніж горілка, коньяк тощо. Це пояснювалося ціною, відсутністю необхідної закуски (у кращому разі – цукерка), можливістю швидко заправитися на вулиці, не потрапивши за розпиття у неналежному місці на очі міліцейського патруля. Захопливо-заколисувальні бренди: «Рожеве міцне», «Плодогідне» (сльози Мічуріна), «Сонцедар», «Рубін», «Портвейн 777», «Таврійський» і безсумнівний лідер – «Біле міцне» – назавжди закарбувалися в пам'яті старшого покоління.

Дійшовши до бульвару Шевченка, ми повертаємо ліворуч. Заходимо у кафе «Українські страви» (5), дочірнє підприємство готелю «Україна». Невеличкий зал, оздоблений панелями «під дуб», що асоціюється з кабінетом Коби, важкі меблі, на столах – герань. Одне з небагатьох місць, де подавали справжній український борщ із пампушками, в реальних глибоких полумисках, а не в сучасних піалках, домашні котлети з гречкою та міцні напої, що відпускалися з невеликою націнкою. Кафе мало заслужену популярність.

Працювало воно тільки у денні години.

Ріг Пушкінської та бульвару Шевченка – готель «Україна» («Прем'єр-Палас»). Довжелезні коридори, встелені зеленими з червоною обляміркою килимовими доріжками. Два буфети, на п'ятому і шостому поверхах, з маленькими балкончиками, куди влітку допускалися посвячені. Бенкетна зала без вікон, яка нагадувала останній бункер фюрера, і, звісно, ресторан з літньою верандою і пристойною кухнею. Улюблене місце відпочинку київських махлярів. Пізніше, на початку дев'яностих, відремонтована в барочному стилі зала стала штаб-квартирою злочинних угруповань.

Відрізок бульвару від пам'ятника Леніну до перехрестя Пушкінської називався «Алеєю пропащих» (6). На початку сімдесятих – місце зустрічей молодіжної гіпової тусівки віком від 14 до 20. Це були безневинні збіговиська («сейшени») назагал непитущих і не схильних до хуліганства підлітків, патлатих, у вінках із кульбаб, з нашитими на коліна латками у вигляді сердечок, квітів і антиядерної символіки, що намагалися бути схожими на пасивних бунтівників Заходу. Всі вони десь навчалися, працювали, займалися винятково законною діяльністю. Поспілкуватися ввечері з подібними до себе, послухати однолітка, котрий захоплено виконує на скрипці увертюру з ллойд-вебберівського «Суперстару», протистояти своїм виглядом офіційному стереотипу советікуса було для них найбільшим задоволенням, проте злочином ув очах влади.

Відрізок від Пушкінської до Хрещатика був прикметний рестораном «Ленінград» (7), місцем, утім, вельми посереднім, розташованим на цокольному поверсі однойменного готелю.

Сучасному молодому читачеві важко собі уявити, що в будь-який радянський ресторан сторонньому відвідувачу потрапити було майже неможливо. Швейцар – відставник із бульдожою зовнішністю, лише впевнившись,

що той, хто стукає у скляні двері, збагатить його затиснутою в кулаці троячкою, милостиво відчиняв заповітні врата. Далі слід було, проминувши метрдотеля, домовлятися з офіціантом «за стіл», сплачуючи йому тверду таксу («купку») окрім рахунку. Це була вторована схема проникнення до першого-ліпшого київського ресторану.

На сто метрів нижче – легендарна «Кафедра» (8). Народна назва на початку сімдесятих закладу, що називався кафе «Київське». П-подібне приміщення, оздоблене чорним пластиком, з мокрими столиками-стійками, щільно заставленими кухлями зі спадаючою пивною піною, кухлі передаються понад головами величезної черги. «Кафедрою» місце називалося, вочевидь, через близькість до університету, а скуштувати пивних радощів не цурались ані студенти, ані їхні наставники.

Як активно-тусювочне місце «Кафедра» проіснувала до початку дев'яностих, аж до огульного звальнення крамниць, кафе, ресторанів. Тепер на цьому місці піцерія, виномаркет і банк.

На місці сучасного магазину одягу (9) на розі вулиці були допотопні «Спорттовари», назавжди пропахлі гумою. Найбільшою удачею було вичепити собі китайські напівкеди, пізніше – московський «Адідас», ну, а вовняний костюм «Олімпійка», синій, з білою смужкою на комірці, був обов'язковим атрибутом шкільного вчителя фізкультури і коштував доволі дорого – 36 повноцінних радянських карбованців.

Центральний гастроном (ЦГ) тих років (10). У молочному відділі мінімум 20 сортів свіжого сиру і кілька видів масла, які цілковито відповідали ГОСТу, тодішньому сертифікату якості, ця продукція захмарно відрізнялася ціною та якістю від нинішнього асортименту. Ковбасний відділ хоча й не хизувався такою кількістю найменувань, однак якістю не поступався молочному.

Прохідний двір ЦГ був по-своєму унікальним. За розташованим у дворі сумнозвісним Печерським судом (11), що вирішує нині всі сутяжні урядові баталії, містилася вбиральня з непристойною назвою і силуетами в похабній позі, що проступали крізь шар тиньку. За туалетом починалася гірка, піднявшись на яку і пройшовши крізь двір, можна було вийти на Пушкінську. Крізь гірку проходили труби опалення. Це було улюблене місце при-

хильників моментального вживання спиртного на свіжому повітрі в осінній та зимовий час (труби були гарячими).

Ріг Прорізної (Свердлова) і Хрещатика був прикметний чавунними тютюновими кіосками (12), відлитими в стилі барочного кітчу. Вони існують і нині. В минулому, разом із радянсько-болгарськими виробами, там пропонували широкий вибір гаванських сигар, від карбованця до п'яти за штуку. Сигари не були популярними серед київських курців, як, утім, і чудовий кубинський ром «Гавана клуб», по шість карбованців за 0,7 літра, що продавався практично всюди, але вживався лише у крайньому випадку. Найміцніші кубинські сигарети із сигарної крихти – «Монтекрісто», «Португас», «Кім» та інші – за часів частих тютюнових криз розкуповувалися «на ура», хоча звикнути до них міг далеко не кожен.

На місці нинішнього «Шато» містився гастроном «Ліверпуль», на другому поверсі якого були кав'ярня і відділ, що реалізовував головний сувенір міста – «Київський торт» фабрики ім. Карла Маркса (13), котрий мав шалений успіх у приїжджих. У вісімдесятих кафе-гастроном «Хрещатик» замінив зниклі з вільного продажу торт на незрозумілу печеню в горщиках, яка відпускалася незмінним вусатим парубком і пергідрольною тіткою, одягненими в народні свитки, що камуфлювали низьку якість поданої страви псевдоукраїнською атрибутикою.

Площа Калініна (Майдан Незалежності) (14). У далекому минулому – Думська. Кардинально відрізнялася від нинішнього Майдану, що його нас закликають «не зрадити». «Зрадили» його набагато раніше, дозволивши забудувати всім новітнім архітектурним дикунством. Як треба ненавидіти своє місто, щоб, задовольняючи власні амбіції та матеріальну ненажерливість, безнадійно понівечити центр. Не отримавши, можливо, архітектурної завер-

шеності, площа мала неповторний вигляд. Сталінський класицизм сусідував із дореволюційними будівлями змішаних стилів, там був чудовий овальний садок з унікальною чашею фонтана в центрі, з віковими каштанами, лавами чавунного литва. Улюблене місце мам із візочками та пенсіонерів, які медитували на осонні.

Підніжжя Володимирської гірки (15). **Український Дім** – колишній музей Леніна. Пам'ятник комуністичній диверсії проти багатовікової історії Київської Русі. Сакраментальна фраза «На ідеології ми не економимо» втілилась у вигляді архітектурного покруча, де найціннішим вмістом була копія простреленого ленінського кардигана. А раніше на цьому місці був скляний павільйон «Лада», де перед еротичною прогулянкою пагорбами Володимирської гірки закохані підкріплювалися пареним шашликом на дерев'яній шпажинці і склянкою-другою кримського портвейну.

За **філармонією** розпочиналося «Містечко розваг» (16) – плацдарм каруселей, атракціонів і місце відпочинку задерикуватих підлітків. Ну, а як забути «Слоників»? Фонтан зі скульптурною групою слонів, що купалися, був оточений численними столиками. На «Слониках» можна

було розслаблятися, випиваючи й танцюючи під звуки, що долинали із розташованої поряд оркестрової «мушлі» години до 12-ї вечора, а це за тих часів було немало. До «Слоникив» навідувалося не одне покоління киян, що й було засвідчено довоєнною кінохронікою, котра демонструвала щасливі пари у фонтанних бризках. За свідченням старожилів, місце функціонувало навіть в окупованому німцями місті. Улюблена місцина киян протрималася до зведення велетенської арки з неіржавіючої сталі (17), що символізувала, за задумом комуністів, непорушну дружбу народів СРСР. Питне сусідство визнали блюзнірським, і «Слоники» зникли назавжди.

По-своєму цікавим місцем була «Жаба» (18) – танцмайданчик, що приліпився на схилах Дніпра, на спуску до пішохідного мосту. Оточений дерев'яною ґратчастою огорожею, майданчик був місцем постійних побойіщ. Під магнітофонне ревище забороненого міністерством культури Біла Гейлі курсанти морського політехнічного училища на Подолі (нині там Києво-Могилянська Академія) бились із блатняками-стилягами, вирядженими за модою 60-х у підстрелені штанці, пістряві нейлонові шкарпетки і го-строноси «шузи».

Час повернутись у центр. Мацаки столичного «спрута» тяглися вбік, захоплюючи «Російський чай» і центральну «Кулінарію» (19). Анфілада приміщень «Кулінарії» була передвісником розв'язання проблем домогосподарок, які отоварюються готовими салатами, котлетами і пельменями у сучасних супермаркетах. За помірну ціну купувалися готовий вінегрет, курячі шніцелі, оселедцеве масло тощо. Усі ці делікатеси можна було скуштувати за високими круглими столиками. «Кулінарія» сьогодні перетворилася на їдальню «Два гусаки» і черговий розподільник готового одягу, подрібнений на стійла так званих бутиків.

Пасаж, він же «Дитячий світ» (20). Біля входу в арку

– два заклади-близнюки. На першому поверсі автомати з холодним розливним молоком і гарячими булочками з повидлом. Усе по п'ять копійок! На других поверхах мами балували зразкових нащадків різнокольоровими кульками морозива. Дивовижний смак натурального вмісту металевих вазочок залишався незабутнім яскравим спогадом. А додана до морозива пляшка «Крем-соди» гарантувала цілковите щастя.

Вміст кубічної будівлі метро був цікавий хіба що приїжджим. Триповерхова ресторанна стайня не поважала-ся киянами і відвідувалася лише у разі крайньої потреби. Розподіл куба на «МакДональдз» і крамниці західних брендів не міг наснитися навіть найбільш оптимістично налаштованому космополітові. Так само важко було уявити майбутні сяючі вітрини з малодоступним для переважної частини населення ширвжитком, що замінили скромні крамниці з ненав'язливими вивісками «Взуття», «Тканини», «Молоко».

На першому поверсі зменшеної копії московських висоток – **кінотеатр «Дружба» (21)**. У двох невеликих задушливих залах можна було побачити не допущені на широкий екран фільми Тарковського, Шепітько або Фелліні. Нагадаю, що квиток на денний сеанс коштував 25 коп., а на вечірній – від 30 до 50.

Череву центру – **Бессарабський ринок (22)**. Нинішньому розмаїттю він, звичайно, поступався, але хто мав нетрудові доходи, той міг отоваритись якісними харчами саме там. Мешканці Басейної та Круглоуніверситетської періодично зазнавали нашестя щурів, які часто мігрували з підвалів ринку. Базар мав славу реабілітаційно-відновлювального центру. В якому ще місці можна було полегшити вранішній похмільний смуток кухлем добірного розсолу – безкоштовною пільгою для страждених.

Як не згадати задушевні умови підсобок знайомих

м'ясників, з обов'язковим тапчаном, киплячим супчиком на електроплитці й ослизлою колодою, на якій відрубувалася від туші дефіцитна вирізка. Ринок був і залишається окремою державою, зі своїми законами і кодексом честі. Споживацькі запити задовольняються повною мірою і зараз, та от теплота людсько-ринкових відносин залишилася в минулому.

Наближаємося до кінцевого пункту нашої оглядової екскурсії, оминаючи сучасний храм товариства споживання – **торговий центр «Арена»**, за історичним фасадом якого раніше містився лікарняний комплекс і середня школа із власним басейном. Ми підходимо до бару «Лезо» («Бритва») (23), розташованого у вузькій шпарині між будинками. У доісторичні часи – крамничка приладдя для гоління, що пропонувала зазубрені леза, які обдирали шкіру, помазки зі свинячої щетини, яка мала властивість вилазити, й електробритви «Харків». Перебудована на бар, крамничка зберегла свою назву. Питне приміщення нагадувало обрізаний плацкартний вагон. За стійкою владарював Скорцені – бармен, що отримав гучне прізвисько через шрам на одутлій пиці. Герой Третього райху вславився зухвалими диверсійними операціями, а його тезко з не меншою зухвалістю провадив експерименти над шлунками співгромадян, замінюючи марочну «Тису» несосвітенною бурдою.

Закінчуючи цю екскурсію, із жахом розумію, що перо не встигає за карколомною прудкістю, з якою окуповують і перейменовують торгові заклади центру. Тільки-но захоплювалися довгожителством ювелірного «Каштану», а він уже перетворився на банк. «Українські ласощі», котрі мали піввіковий стаж, теж не встояли. Знаменитий гастроном «Об'їдки» на розі Великої Житомирської і Володимирської поглинула кавова імперія. І перетасуванням, що змінюють звичні й дорогі як пам'ять для корінних киян найменування, не видно кінця-краю.

Порадник

Шопінг

Тетяна Кремень

співвласниця концепт-стору "Пюре"

Важко сказати, що Київ особливо надихає любителів прогулятися магазинами – якщо недорого, то нудно. Але приємні винятки існують, куди ж без них.

Почнімо з дорогих марок – у місті є певна кількість високомодних бутиків, у яких продається весь люкс-набір: «Dolce&Gabbana», «Burberry», «Dior, Chanel» і тому подібне. Ціни порівняно з аналогічними магазинами в європейських країнах завищені вдвічі-втричі, вибір мізерний (баєри вагаються брати всю лінійку бренду, побоюючись не знайти клієнтів – у Києві люди досить консервативні щодо свого вбрання). Зазвичай заможні люди без крайньої потреби в ці магазини не заходять – набагато простіше та дешевше з'їздити на вихідні в Мілан чи Париж. Головними клієнтами цих закладів є юні подружки багатих та жонатих чоловіків – у Європу цих дівчат, на відміну від дружин, з собою не беруть, а одягатися гарно та дорого хочеться просто зараз.

Є декілька дорогих магазинів, які все ж вирізняються з-поміж більшості загальним настроєм та асортиментом: «**Atelier 1**», «**Chambre**» та «**Prototype**». Концепція усіх трьох розрахована на більш вибагливих клієнтів, які бувають у Європах та ніжно ставляться до сучасної моди складного крою на кшталт Ріка Оуенса. В першому можна купити речі та парфуми «Commes des Garçons», а також речі деяких українських дизайнерів – наприклад, Лілії Пустовіт. Другий також пропонує вибірку інтелектуального одягу від різноманітних дизайнерів, більшість із

них західні, але є там і речі дуже цікавого українського модельєра Федора Возіанова. В третьому магазині зібрано нішові бренди, які працюють з деконструктивізмом.

Масових брендів у столиці України – пальців рук вистачить порахувати: є «Zara», «Mango», «Benetton», «New-Yorker» і «Topshop», і ще декілька трохи менш відомих марок. Що тут скажеш, якщо весь Київ уже декілька років живе в тремтливому передчутті відкриття «H&M». З другого боку, ціни на цей одяг близькі до загальноєвропейських – отже, якщо вам раптом терміново потрібна звичайна футболка чи спортивні штани, можете туди зайти.

Наявні представники базового сегмента розкидані по численних торговельних центрах, які в нинішньому Києві є чимось на зразок місць культурного відпочинку: щовихідних тисячі молодих сімей убивають свій час, прогулюючись поміж рядами шопінг-молів, а часом навіть і купуючи щось. У такому lifestyle небагато веселого, разом з тим це досить популярний вид дозвілля. Ключові місця: «**Dream Town**», «**Караван**» і «**Skymall**».

У місті є і десь близько десяти інді-магазинів, які роблять акцент на маловідомих брендах і загальній дружній атмосфері. Більшість із них зосереджено в центральній частині старого міста, у квадраті між Львівською площею, Великою Житомирською, Володимирською і вулицями Богдана Хмельницького та Гончара – власники місцевих магазинів навіть мають намір організувати цей простір

як район для шопінгу «West Village». Кожен із магазинів спеціалізується на певній тематиці. Так, «**The ONE**» – крихітна крамниця, в якій продаються виключно роботи українських дизайнерів: асор-

тимент невеликий, але підібраний з великим смаком. «**TOSHOSHOP**» – торгує азіатським streetwear у стилістиці манга. «**Sisters**» – один із перших магазинів такого типу, продає яскраві та недорогі сукні найрізноманітнішого походження. «**ПЮРЕ**» займається молодими британськими та українськими дизайнерами, крім того, в магазині продають старий вініл, а також книжки і журнали про моду.

Всі ці магазини працюють у розслабленому ритмі – раніше 11-ї ранку ніхто не відчиняється, але й запізнілий покупець може розраховувати на те, що заради нього магазин зачинять пізніше. Крім того, в ці місця часто заходять просто, щоб поспілкуватися чи зустрітися з друзями.

Найдешевшим варіантом поповнити свій гардероб у Києві – як і в багатьох інших містах світу – залишається секонд-хенд. Містом розкидана мережа невеличких магазинчиків, які пропонують «одяг з Європи на вагу», а найширший вибір вінтажного одягу – на Лісовому та Шулявському ринках.

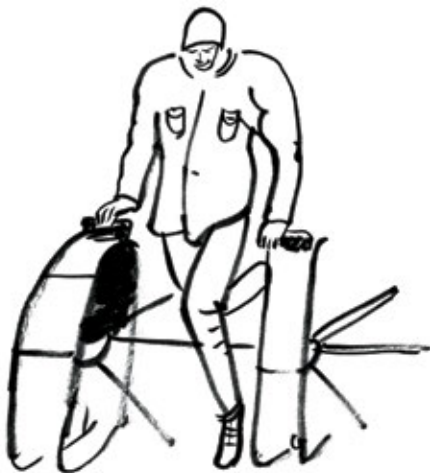
Транспорт

Олександр Володарський
активіст, художник, журналіст

Перше, з чим стикається майже кожна людина, що потрапляє до Києва, – це громадський транспорт.

Найшвидшим і найдешевшим способом пересування містом є метро. Прохід через турнікет коштує дві гривні, кількість і дальність поїздок необмежені, підтримуються як жетони, так і спеціальні пластикові картки. У київському метрополітені три гілки: «червона» (Святошинсько-Броварська), «синя» (Куренівсько-Червоноармійська) і «зелена» (Сирецько-Печерська). Ще дві лінії перебувають на стадії будівництва – Подільсько-Вигурівська та Лівобережна, на їхнє відкриття чекають вже багато років. Метро дає змогу порівняно швидко потрапити на інший берег Дніпра в годину пік (червона і зелена гілки). До появи кільцевої електрички у підземки зовсім не було гідних конкурентів у транспортній сфері.

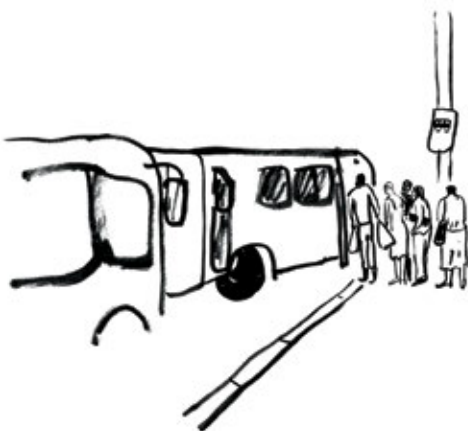
Є три вузлові станції, на яких можна здійснити перехід з гілки на гілку: «Хрещатик» / «Майдан», «Льва Толстого» / «Палац Спорту», «Золоті

Ворота» / «Театральна». Вони розташовані підряд, трикутником. Зазвичай на цих станціях заходить і виходить найбільше людей, там найпростіше потрапити в тисняву і завести нові знайомства. Конкуренцію в цьому плані їм можуть скласти станції з хорошою наземною транспортною розв'язкою: «Вокзальна», «Лук'янівська» та менше – «Петрівка» і «Лівобережна». Метрополітен працює до 00:10, але завжди краще не чекати до останнього і зайти в підземку трохи заздалегідь.

Хоч як ми любимо метро, однак воно охоплює далеко не весь Київ. На віддалі від цивілізації розкинулася величезна Троєщина, вибратися звідти можна лише наземним транспортом. Щоранку це створює величезні затори. В такому ж становищі перебувають Борщагівка, Феофанія, Виноградар.

З усіх видів наземного транспорту найбільш популярними є маршрутні таксі. Назвати їх «таксі» або навіть мікроавтобусами можна з великою натяжкою, маршрутки за останні роки неабияк збільшилися у розмірах. Зараз це вже невеликі, а часом і повноцінні автобуси, з сидячими і стоячими місцями. Ціна проїзду в них може коливатися від двох до трьох гривень, це зазвичай залежить від дальності маршруту. Оплата в маршрутках здійснюється при посадці, гроші віддаються

безпосередньо водію, хоча іноді присутній кондуктор, який сидить на передньому сидінні.

Дешевшою, але повільнішою і досить рідкісною альтернативою маршруткам є міські автобуси. Проїзд у них коштує всього лише півтори гривні. Квитки потрібно купувати у кондуктора і пробивати в компостері, як у радянські часи. Турнікети в київських автобусах не передбачені, але зрідка з'являються контролери. Аналогічним чином улаштовано проїзд у тролейбусах і трамваях. Останнім часом ці види транспорту дедалі частіше поступаються дорожчим, але швидшим і мобільним маршруткам. Проте старенькі трамваї не здаються. Недолік маршруток у тому, що в них не діють проїзні, а їхні водії негативно налаштовані щодо пільговиків (приймають не більше однієї-двох осіб за один раз, і то зі скандалом). Проїхатися «зайцем» у державному транспорті теж значно простіше, але про це трохи нижче.

У жовтні 2011 року відкрили нову кільцеву електричку, на якій можна об'їхати все місто по колу за годину і десять хвилин. Спочатку обіцяли 50 хвилин, але й така швидкість близька до космічної, – раніше, щоб дістатися з Троєщини до Академмістечка, витрачалося не менше години, іноді – півтори, і це в один кінець. Потяги ходять приблизно раз на 15 хвилин, тому для того, щоб ефективно заощадити час, потрібно знати розклад. Інші види транспорту не мають чіткого розкладу руху. Розклад автобусів, трамваїв і метро десь існує, але він настільки сильно розходиться з реальністю, що ніхто і ніколи не намагається до нього звернутися. Варто пам'ятати основні правила: чим пізніша година надворі, тим рідше ходить транспорт. У годину пік він ходить часто, але вщерть заповнений людьми.

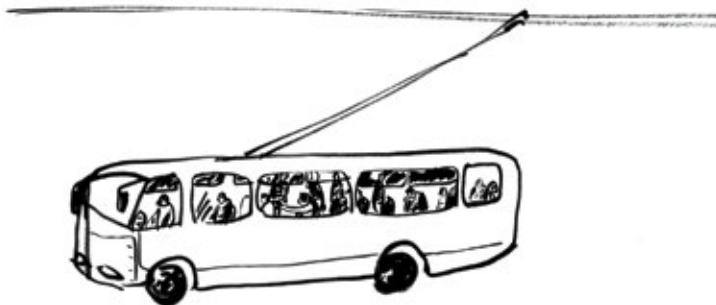
У Києві є **фунікулер**, але це радше екзотика для туристів, ніж реальний вид транспорту. Весь маршрут фу-

нікулера складає близько ста метрів. З тим самим успіхом можна покататися на ескалаторі в метро, на станціях «Арсенальна», «Університет» або «Золоті Ворота».

У Києві досить поширене таксі. Воно рідко коштує дешевше 30 гривень, в іншому ж ціни можуть дуже сильно відрізнятися залежно від обраної вами фірми. Втім, одне правило є універсальним: таксі, викликане з телефону, завжди коштує дешевше, ніж таксі, спіймане на вулиці. Особливо це стосується вокзалів і аеропортів. Але потрібно мати на увазі, що в деякі райони водії їздять неохоче, особливо в нічний час, і вам в останню секунду можуть повідомити, що у фірми «не виявилось вільної машини». Тому краще перестрахуватися і знайти машину заздалегідь або ж зателефонувати відразу за кількома телефонами.

Обидва аеропорти – і Бориспіль, і Жуляни – перебувають досить далеко від метро, і добиратися до них у будь-якому випадку доведеться маршрутками, а у вечірній і нічний час – на таксі.

Любителям екстриму та безкоштовного проїзду слід порадити пересуватися на державному наземному транспорті. Це найбезпечніше: контролери там бувають рідко, а якщо і з'являться, завжди можна просто вийти

на найближчій зупинці. Можна навіть купити один квиток і носити його з собою, не компостуючи. На кілька десятків поїздок припадає лише одна зустріч із контролером. Щоб дістатися до платформи метро, можна стрибнути через турнікет. Тут все залежить від вашої спритності і пильності та настрою чергового міліціонера: у нього може виникнути бажання захотіти вас наздогнати, а може і залишити в спокої. Найпростіше стрибати в натовпі на годину пік або ж великою компанією.

Електричка справедливо вважається королевою безкоштовного транспорту – в неї достатньо прослизнути, а потім вже можна йти від контролерів, перебігаючи з вагона у вагон. Найскладніше – в маршрутках. Водій може не помітити вас у штовханіні, але якщо людей мало – помітить і вимагатиме оплату. Може навіть відмовитися їхати далі, що викличе гнів на вашу адресу з боку інших пасажирів.

Але зрозуміло, що найцікавіший і найбільш пізнавальний спосіб подорожування по Києву – пішки. По-справжньому відчути місто, пересуваючись на громадському транспорті, не вийде. І туристу, й особливо тому, хто вирішив надовго облаштуватися в столиці, є сенс витратити кілька днів на піші прогулянки.

Фаст-фуд

Ангеліна Карякіна
журналістка телеканалу "Euronews"

Специфіка київського фаст-фуду полягає в тому, що його зазвичай немає де з'їсти, не завжди зрозуміло, з чого він зроблений, іноді ним доводиться ділитися з вуличними собаками. Але є кілька перевірених місць, де смак перемагає обставини.

– Емблемою столичного фаст-фуду вже давно стала неймовірно жирна і тим, власне, безкінечно приваблива **київська перепічка**. Це сосиска в смаженому тісті, яку подають у целофановому пакету, з сіруватими аркушами паперу замість серветок. Автентичну перепічку продають вже багато років лише в кіоску на вулиці Богдана Хмельницького, навпроти ЦУМу. Чим вона відрізняється від інших сосисок у тісті – пояснити важко. Можливо, справа в поєднанні хрусткої скоринки з ніжним тістом усередині, а можливо – в самій сосисці. А може, секрет у томатному сокові, з яким вона смакує ще краще. Біля кіоску, який працює з 9-ї ранку до 21.00, завжди натовп. Одні – в черзі, інші жують стоячи. Аби встигнути скуштувати перепічку гарячою, доведеться тулитися на парапеті біля підземного переходу, перейти на сусідню вулицю Хрещатик і сісти на лавку або ж прогулятися хвилини п'ять до парку Шевченка.

– Якщо ви все-таки наважитесь скуштувати київську шаурму, вирушайте на Контрактову площу, до зупинки 417-ї маршрутки. Там працюють кілька кіосків із шаурмою, але перевірена не одним десятком шлунків – лише в одному, дальньому, просто біля трамвайної колії. М'ясо

тільки куряче, в міру підсмажене й приправлене. Часнику в соусі саме стільки, скільки треба, щоб не дратувати оточуючих. Присісти можна в сквері біля пам'ятника Григорію Сковороді.

– Серед київських вегетаріанців особливої популярності зажила фалафель, яку можна скуштувати на Бессарабці навпроти PinchukArtCenter. Тут працюють одразу дві ятки, в яких цю східну страву продають 24/7 – **King falafel&Shaurma** та **Doner House**. Смажені котлетки з перетертого нуту й прянощів загортають у щедро змащений соусом лаваш. Додають капусту, солоні огірки, помідори й картоплю фрі. Часник і кунжут – на вибір. У Doner House фалафель можна з'їсти за столом, замовивши напій.

– Гурманам, фанатам іспанської кухні та й просто тим, хто любить смачно попоїсти, перекусити можна в **гастрономічній крамничці Arbequina** на Бессарабському ринку. Відвідувачам пропонують кілька варіантів сендвічів з іспанським м'ясом, сирами, руколою, в'яленими томатами та іншою смакотою. Багети випікають просто на місці. Сендвічі змащують оливковою олією та різноманітними соусами – з апельсином, сливами, імбиром, базиліком. Забігайлівка працює з 10.00 до 19.00 у всі дні, крім понеділка.

КАФЕ/РЕСТОРАНИ

– У районі Золотих воріт, який активно освоює міська влада, дивом збереглося одне з найзатишніших кафе радянського типу – «**Ярослава**» (серед киян заклад чомусь більш відомий як «Ярослава»). Місце славиться свіжою, по-домашньому смачною випічкою та найбільш демократичними цінами в усьому «даун-тауні». Вдень за пиріжками вишиковуються черги майбутніх акторів та режисерів із сусіднього університету театру, кіно й теле-

бачення. Вечері на коньяк заходять київські літератори, музиканти, активісти та інші романтики. Особливою популярністю користуються пірижки з цибулею та яйцем, до яких замовляють славнозвісні салати «Шуба» або «Міміоза». Не менш популярні булочки з корицею, з якими дуже смакує какао.

– Хачапурі по-аджарськи – абсолютний хіт **грузинського ресторану «Нікала»** на Подолі. Мабуть, це єдина страва, заради якої варто прийти сюди хоча б раз. Хачапурі готують з ніжного дріжджового тіста, всередину кладуть традиційний грузинський сир сулугуні та куряче яйце. Враження від страви неможливо зіпсувати навіть суворими обличчями грузинських офіціанток, які подають її мовчки.

– Страви європейської, американської та азіатської кухонь у **гастрономічних пабах «Гастророк»** (Поділ) й **«Барсук»** (Печерськ) готують виключно з українських продуктів. Власник закладів кулінар Дмитро Борисов зазначає: основні, насамперед м'ясо, потрапляють у ресторани з ферми у Вишеньках під Києвом. У «Гастророці» величезні порції – гамбургери майже по півкілограма, стейки – до двох. А ще дозволяють приводити домашніх улюбленців. Щоправда, біля закладу час від часу з'являються пси з сусідніх будівництв. Але тримаються вони цілком чемно, відвідувачів не чіпають.

– На випадок, якщо зголодніли проти ночі: **рок-н-ролл кафе «Шалена мама»** біля парку Шевченка працює цілодобово. У закладі грає музика Rolling Stones і постійно щось шкварчить на відкритій кухні. Можна замовити страву азіатської кухні, наприклад, «Oh Baby» – тайський смажений рис із креветками під яєчною. Або ж щось із місцевого: оселедець із картоплею «She's so cold».

БАРИ

– **«Фазенда»**, що на вулиці більшовика Воровського, – чи не єдиний «тру-андеграунд-бар» у Києві. Заклад облаштували на місці колишньої трамвайної диспетчерської, відвідувачів запускають з 21.00. В середині два невеличких зали й коридор. На стінах графіті й гірлянди, вікна завішені важкою тканиною. У меню лише напої. Хіт сезону – коктейль Боярський, названий на честь російського актора, «народного» мушкетера Д'Артаньяна: горілка, гренадин, гострий соус Табаско.

– Від «Фазенди» п'ять хвилин пішки до **пабу «Палата № 6»**. Вивіски в закладу немає, всередину можна потрапити лише через один із житлових під'їздів на Воровського або з двору. «Палата» розміщується в підвальному приміщенні. Відвідувачів обслуговують офіціантки в медичних халатах. Горілку розливають у мензурки, а коктейлі подають у шприцах. У меню непрогризний стейк «Нью-Йорк», різноманітні наїдки до пива, салати й сендвічі. У п'ятницю та на вихідних у заклад пробитися нереально – краще

завчасно замовити столик.

ВОДА/ІНШЕ

– На відміну від багатьох країн Європи, Америки і навіть Близького Сходу, в Україні воду з-під крана не п'ють. По-перше, кияни досі не знають, звідки вона до них потрапляє – з Дніпра чи з артезіанських свердловин. По-друге, навіть якби й знали, менш хлорованою і більш прозорою вона від цього не стане. Питну воду можна купувати в супермаркетах або замовляти в Інтернеті: доступні 20- й 6-літрові бутлі.

– Тим, хто полюбляє зранку свіже молоко, у пригоді стане інтернет-служба «Доброе утро» (utrodobroe.com). Органічне молоко та йогурт можна замовити разом із багетом чи круасаном, домовившись по телефону вчора. Замовлення привозять з 6-ї до 9-ї ранку. У службі присягаються, що молоко потрапляє до замовника не пізніше як через 12–15 годин після доїння. А випічку готують за 3–4 години до доставки. «Доброе утро» наразі працює у кількох районах Києва: центр, Печерськ, Оболонь, Солом'янка, Позняки, Осокорки, Харківський масив.

Міліція

Олександр Володарський
активіст, художник, журналіст

Київські міліціонери мало відрізняються від правоохоронців з інших пострадянських республік, але при цьому все ж таки мають свою специфіку. Приїжджим необхідно її розуміти, адже саме вони часто виявляються жертвами, з одного боку, злочинності, а з другого – міліцейського свавілля.

Працівники патрульно-постової служби (ППС) – це зазвичай люди з середньою освітою, із сіл і райцентрів Київської області, недостатньо грамотні не тільки юридично, але й у рамках шкільної програми. Хоча трапляються винятки, іноді серед постових можна зустріти студентів, а то й випускників юридичних вишів. У разі конфлікту розраховувати на можливу недалекість міліціонерів не варто, але й скидати її з рахунку не можна.

На початку розмови слід пам'ятати одну базову річ: правоохоронець завжди зобов'язаний представитися і

пред'явити вам свої документи. Раніше, ніж ви покажете свої. Ви маєте право переписати його ім'я і прізвище, щоб знати, на кого пізніше скаржитися у разі незаконних дій. Показуючи свої документи, слід тримати їх у руках, міліціонер не може забрати ваш паспорт, якщо в ньому немає

слідів підробки. А якщо вони є, то паспорт, як і будь-яка інша особиста річ, може бути вилучений лише в присутності двох понятих. Не слід боятися, що вас заберуть у райвідділ за суперечку, – відповідно до закону міліціонер може зробити це, тільки якщо ввіймає вас на місці злочину або ж має відповідне орієнтування. І він чудово розуміє, що наївну людину, яка відчуває благоговійний страх перед формою, досить-таки легко залякати, виманити у неї гроші і навіть безкарно відлупцювати.

А от зв'язуватися з людиною, впевненою у собі й готовою захищатися, міліціонер не захоче. Під «захистом» мається на увазі не фізичне протистояння. Битися з міліціонерами не варто, якщо ви не шукаєте гострих відчуттів і особливої поваги з боку своїх майбутніх сусідів по камері. Бігти теж у жодному разі не треба, будь-які хижакі агресивно реагують на жертву, що втікає. А от заяви до прокуратури й скарги вищому керівництву постові, безумовно, злякаються. Добре, якщо на початку бесіди з міліціонером ви зробите дзвінок комусь із родичів або знайомих і скажете, що розмовляєте з постовими, і при цьому точно вкажете місце. Знаючи про те, що ваше становище відоме, правоохоронці навряд чи ризикнуть порушувати закон. Столичні міліціонери, на відміну від провінційних, частіше мають справу з правозахисниками та журналістами, для них закон – не така далека абстракція, як у регіонах. Недбайливі правоохоронці бояться людей, здатних дати розголос їхнім діям. Як і при спілкуванні з гопниками, з міліціонерами не слід виявляти нахабність, але водночас не

можна показувати, що ви – легка жертва.

Обшукувати вас ніхто не має права. Огляд особистих речей міліціонери можуть провести в тому випадку, якщо у них є орієнтування на зловмисника, схожого на вас. На практиці достатньо лише їхнього бажання, відповідне орієнтування знаходиться завжди. Але під час огляду речей міліціонери не можуть торкатися до них руками, а тим більше – вивертати кишень. Це застрахує вас від «виявлення» наркотиків, патронів і чужих ювелірних прикрас зі слідами крові. Не слід, звичайно ж, впадати в зайву параною, зазвичай підкидання доказів проводиться за спеціальним замовленням. Але іноді правоохоронцям просто необхідно виконати план і показово розкрити якусь гарну справу. Тому будьте пильні і не дозволяйте нікому торкатися своїх кишень і сумок.

Якщо ви вчинили дрібне адміністративне правопорушення (на кшталт куріння в недозволеному місці або розпивання алкогольних напоїв), то це ще не означає, що будь-який міліціонер має право розстріляти вас без суду і слідства. Навіть якщо йому дуже хочеться. У таких випадках протокол про порушення складається на місці і порушнику виноситься попередження в усній формі. Будь-які інші погрози – це лише блеф.

До райвідділу вас можуть доставити максимум на три години (для встановлення особи чи оформлення адміністративного протоколу), або ж на три доби, якщо є обґрунтовані підозри в серйозному кримінальному злочині. По закінченні трьох діб вам повинні пред'явити звинувачення або ж випустити. Будь-який більш тривалий термін утримання під вартою можливий лише за рішенням суду. Якщо вам не пощастило і проти вас планують порушити адміністративну – або ще гірше – кримінальну справу, ніколи нічого не підписуйте за відсутності адвоката. І тим паче не погоджуйтеся на «державного» адво-

ката, вимагайте телефонного дзвінка і просить родичів прислати вам захисника. Хоча ваші родичі вже повинні все знати – ви ж зателефонували їм ще на самому початку, коли розмова з міліціонером лише починалася.

Але не слід надмірно демонізувати міліціонерів, від них теж є певна користь. Наприклад, вони зазвичай непогано орієнтуються в місті (у межах своєї робочої ділянки – точно), у них зручно дізнаватися дорогу. До речі, важливий психологічний момент: міліціонер, як і гопник, ніколи не почне чіплятися до людини, яка заговорила з ним першою. Тому якщо ви через свою зовнішність або поведінку перебуваєте в «групі ризику» і бачите, що у ваш бік рухається групка міліціонерів – підходьте до них першим, вітайтеся і заводьте розмову про київські визначні пам'ятки.

Якщо ви стали жертвою злочинця – міліція може вам допомогти швидко і професійно. Або не допомогти зовсім і нагрубіянити на додачу. Це питання вашого особистого везіння. Майте на увазі, навіть якщо винного знайдуть – не факт, що це буде справжній винуватець (дуже часто на одного злочинця «вішають» десяток нерозкритих справ задля горезвісного виконання плану). Звернувшись до міліції, обов'язково збережіть копію своєї заяви та її вхідний номер. Інакше вона з великою ймовірністю загубиться, і через тиждень ви з подивом довідаєтеся, що ніякої заяви не подавали, і взагалі вас бачать уперше.

Загалом не слід боятися міліції так само, як і покладати надмірні надії на її чесність і порядність. Чесних і хороших міліціонерів у Києві справді чимало, нехай зустріч із ними стане для вас приємним сюрпризом.

Громадські місця, природа

Єлизавета Кірізій

журналістка інтернет-журналу
"Наш Киев.ua", редакторка проекту
"Журнал за 24 години"

Київ – комфортне місто для туристів, особливо якщо вміти чергувати прогулянки та відпочинок. Вагомий плюс – парки і сквери, розташовані в центрі. Після тривалих походеньок можна примоститися у затишку, з'їсти бутерброд та спокійно роздивитися довкола.

Популярне місце для релакс-посиденьок – площа перед **Національним музеєм історії**, поблизу фундаменту старовинної Десятинної церкви (вул. Володимирська, 2). Зазвичай у теплу пору року тут збираються любителі погрітися на сонечку, почитати та помедитувати. Мами й бабусі бавляться з дітлахами, молодь розважається фрізбі, ввечері на майданчик приходять барабанщики, інколи влаштовують тренування фаєршники.

Неподалік, за Десятинним провулком, розташована **Пейзажна алея**, з якої бере початок Kiev fashion park. Кілька років тому її могли забудувати, але громадські активісти відстояли алею, і тепер це вільний простір для арт-експериментів і улюблене місце для фотосесій та зустрічей багатьох киян та гостей міста. У 2009 році скульптор Костянтин Скретуцький разом із колегами, за підтримки благодійного фонду «Київська ландшафтна ініціатива», взявся розбудовувати дитячий майданчик, на якому згодом «оселився» 30-метровий кіт-багатоніжка,

кумедні лавки у вигляді зайця, ворони і kota, дерево з мозаїки, фонтанчик із зебрами і слоненятком і багато інших див на радість дорослим і дітям. У 2011 році до Дня Києва на алеї встановили ще 17 арт-об'єктів, здебільшого місць для сидіння різних видів та розмірів: лавочка з очима, з подушкою та ковдрою, лавка у формі даху і т. д. Над дизайном працювали українські модельєри Андре Тан, Лілія Пустовіт, Серж Смолін та інші. Колекцію Парку сучасної скульптури мають намір поповнювати.

Також у самому центрі Києва – п'ять хвилин від метро «Площа Льва Толстого» і десять від метро «Хрещатик» – **парк Шевченка**. Стратегічно вигідне місце, оскільки поряд і Національний університет ім. Т. Г. Шевченка («червоний» та «жовтий» корпуси), і кафе-ресторани на будь-який смак, і **Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків**, і великий **книжковий магазин «Літера»** на вул. Льва Толстого. Для дітей влітку тут встановлюють гумові атракціони, катають на поні та маленьких потягах. Студенти любляють валятися на траві (як у кіно про Нью-Йорк чи Париж), влаштовують міні-пікніки (проте без розведення вогнищ). У кіосках – соки, води, пиво, морозиво, сосиски в тісті та інші принади для згоднілих.

Щодо вживання алкоголю та паління – офіційно у Києві не можна розпивати міцні напої та курити на вулицях, у підземних переходах, на зупинках та за 50 метрів від них, у парках, скверах, на пляжах та в інших громадських місцях. Штраф становить від 51 до 170 грн. Проте поки що, на жаль, закон здебільшого діє на словах та на папері, і заборони на куріння та розпивання алкоголю повсякчас порушують.

Інший приємний зелений куточок для перепочинку – поряд із метро «Золоті Ворота», на вулиці Володимирській. Це район так званого Старого міста. Історія всюди:

чавунному фонтанові заводу Термен у сквері більше 100 років, камінню, прихованому під музейним «макетом» Золотих Воріт – під 1000. Тут є і кафе, і просто лавочки, а якщо уважно озирнутися навкруги, можна побачити ще й маленькі сюрпризи на деревах (даємо підказку: шукайте котів!).

Ще один плюс: у Києві можна швидко і кардинально змінити обстановку. Щойно ви крокували велелюдним Хрещатиком, та достатньо спуститись у метро – і за 15 хвилин ви на справжньому острові, біля Дніпра. Гідропарк – острів, на якому розташований найбільший в місті парк атракціонів і працюють кафе, ресторани, спортмайданчики. Природи теж вистачає, можна віддалитися від натовпу та асфальтових доріжок, поблукати серед дерев, узяти напрокат човни та катамарани. Щоправда, влітку тут досить людно – всі йдуть на пляж. Восени і навесні тихіше та приємніше. А ще в Гідропарку розміщується **комплекс «Київ у мініатюрі»**, де у масштабі 1:33 зображено та встановлено найбільш відомі столичні пам'ятки архітектури: театри, храми, університети, мости – усього більше 40 об'єктів. Відчуйте себе київським Гулівером!

Тим, хто прагне прогулянок на свіжому повітрі та ще й серед українського колориту, неодмінно слід завітати в **Музей національної архітектури та побуту «Пирогів»** (маршрутки № 172 і № 156 від ст. метро «Либідська»). Хати-мазанки, вітряки та церкви збирали та звозили сюди

у 1970-х рр. з різних куточків України – і тепер Закарпаття, Полтавщину, Слобожанщину, Поділля, Полісся та Південну Україну ви зможете обійти на своїх двох за декілька годин. Кожна будівля – окремий міні-музей, де старанно збережено побут українських XVII–XX ст. Дерев'яні церкви діючі, в них навіть можна замовити вінчання. Також на території музею є ресторанчики у фольклорному стилі, зі стравами національної кухні; проводять ярмарки, де можна придбати килими, вишиті рушники, сорочки, глечики та інші сувеніри. Усі церковні та народні свята гучно та весело справляють – Різдво, Масляну, Великдень, Івана Купала, в музеї завжди відбуваються видовищні заходи і гуляє люд.

Для любителів усамітнення, тиші та спокою раджу Китаєве (вул. Китаївська, 15, від ст. м. «Либідська» – автобус № 52, № 20) – **Свято-Троїцький чоловічий монастир**, лісопарк з глибокими ярами і балками, озера із дикими качками та рукотворними печерами, куди можна зайти зі свічкою за 2 грн. і побачити, як жили колись ченці. В давнину на цих укритих лісом валах були форпости, що слугували маяками на випадок вторгнення ворога («китай» з тюркського перекладається як «фортеця»). Тепер це прекрасне місце для довгих неспішних прогулянок.

Одна справа – сидіти на лавочці чи прогулюватися, інша – розпалювати багаття. Зазвичай у кінці квітня – на початку травня в Києві розпочинається сезон пікніків, душа бажає природи і шашликів, і щороку мерія повідомляє через ЗМІ, в яких саме природних зонах у межах міста можна розпалювати вогнища. У 2011 році, наприклад, було обладнано понад 40 спеціальних місць із мангалами, столиками та іншим необхідним знаряддям.

За розпалювання багаття в не передбачених для цього місцях можуть оштрафувати – в 2011 році штраф ста-

новив від 50 до 170 грн. Окрім контролю за виконанням правил громадської поведінки, ця заборона пояснюється ще й протипожежною безпекою: навесні та влітку сухі трави й листя займаються від найменшої іскри.

Є кілька найпопулярніших серед киян парків для пікніків. У **парку Дружби народів** на Трухановому острові можна відпочити на березі Дніпра, покататися на велосипеді, вейкборді, водних лижах. **Голосіївський ліс** насправді не ліс, а «окультурений» парк із алеями та кафе. Але заповідні галявини і тут знайдете. В парку можна орендувати зону для пікніка з мангалом на цілий день; також є озера, а отже – катамарани та човни напрокат. Купатися в озерах заборонено. **Парк Партизанської слави** знаходиться неподалік Харківського шосе, є декілька озер, але знову ж таки не для купання. **Парк «Біличі»** має вигляд затишного соснового лісу, там досить багато простору, але так само й багато сміття навколо. На **затоці «Собаче Гирло»** на Оболоні можна орендувати бесідки з мангалами, спортінвентар, покататися на човні. Тут якраз дозволено купатися. У **лісопарку «Виноградар»** є все необхідне: столики, лавки, навіси, мангали, навіть зможете купити дрова, якщо лінь збирати самому. **Пуща-Водиця** – для любителів цивілізованого відпочинку на природі: спортивні майданчики, великі галявини, прокат катамаранів та човнів, мангали. В озерах дозволено купатися. **Міністерські озера** вважаються найчистішими в місті, рай для риболовів та любителів природи. Проте зняряддя для пікніка та шашликів слід брати з собою.

Довідник

«Arbequina», кафе

вул. Б. Грінченка 4,
ст. м. «Майдан Незалежності»
(044) 223-96-18
09:00–23:00
arbequinacafe.blogspot.com

Arena Entertainment

вул. Басейна, 2,
ст. м. «Площа Льва Толстого»,
ст. м. «Театральна»
(044) 492-00-00,
arena-kiev.com

«Atelier 1», концепт-стор

бульвар Шевченка, 10,
ст. м. «Театральна»
(044) 599-31-80
10:00–19:00

«Chambre», концепт-стор

вул. Воздвиженська, 60,
ст. м. «Контрактова площа»
(044) 531-99-00

«Doner House», фаст-фуд

Бессарабський ринок,
пл. Бессарабська, 2,
ст. м. «Площа Льва Толстого»,
ст. м. «Театральна»

«Dream Town», ТРЦ

Оболонський проспект, 21б,
ст. м. «Мінська»
(044) 428–36–10 (12),
10:00 – 22:00,
dreamtown.ua

«Fazenda», бар

вул. Воровського, 2б,
ст. м. «Золоті Ворота»
нд-чт 18:00–02:00,
пт-сб 18:00–04:00

«King falafel&Shaurma», фаст-фуд

Бессарабський ринок, пл. Бессарабська, 2,
ст. м. «Площа Льва Толстого»,
ст. м. «Театральна»
facebook.com/falafelkinghassan

«Prototype», концепт-стор

вул. Жилианська, 59,
ст. м. «Вокзальна»,
ст. м. «Університет»

«Skymall», ТРЦ

проспект генерала Ватутіна, 2,
ст. м. «Петрівка»
(044) 371-41-30
10:00 – 22:00
skymall.ua

«Sisters», магазин жіночого одягу

вул. Прорізна, 10,
ст. м. «Хрещатик»,
ст. м. «Майдан Незалежності»,
ст. м. «Золоті Ворота»
(044) 361-0-557
10:00–21:00
sweet-club.com.ua

«The ONE», шоу-рум

вул. Михайлівська, 21б,
ст. м. «Майдан Незалежності»

(066) 626-66-14

«TOSHOSHOP», магазин молодіжного одягу

вул. Гончара, 47б,
ст. м. «Золоті Ворота»
(044) 537-11-13
toshoshop.com

Адміністрація Президента України

вул. Банкова, 11,
ст. м. «Хрещатик»
(044) 255-73-33
president.gov.ua

«Барсук», гастрономічний бар

пров. Кутузова; 1а,
ст. м. «Печерська»
(050) 386-36-29
08:00–23:00
barsuk.kiev.ua

Батьківщина-мати, монумент

вул. Січневого Повстання, 33,
від ст. м. «Арсенальна» маршрутні таксі № 520, № 470, № 527,
автобус № 24, тролейбус № 38
(044) 285-94-52
warmuseum.kiev.ua/ukr/skulp

Бессарабський ринок

пл. Бессарабська, 2,
ст. м. «Площа Льва Толстого»,
ст. м. «Театральна»,
ст. м. «Хрещатик»
(044) 234-92-07
цілодобово

«Більшовик», ТРЦ

вул. Гетьмана, 6,
ст. м. «Шулявська»
(044) 200-15-95
trc-bolshevik.com

Будинок актора

вул. Ярославів Вал, 7,
ст. м. «Золоті Ворота»
(044) 235-20-81
actorhall.com.ua

Будинок жіночої гімназії

вул. Лютеранська, 18,
ст. м. «Арсенальна»,
ст. м. «Хрещатик»,
ст. м. «Театральна»

Будинок з химерами

вул. Банкова, 10,
ст. м. «Хрещатик»

Будинок чоловічого реально-го училища св. Катерини

вул. Лютеранська, 20,
ст. м. «Арсенальна»,
ст. м. «Хрещатик»,
ст. м. «Театральна»

«Гастророк», гастрономічний паб

вул. Воздвиженська, 10б,
ст. м. «Контрактова площа»
(044) 455-84-46
08:00–23:00
gastrock.kiev.ua

Гідропарк, розважальний парк

ст. м. «Гідропарк»
gidropark.org.ua

Голосіївський ліс

від ст. м. «Либідська» маршрутка № 212

«Дім Бергоньє», арт-кафе

(044) 234-22-02
08:00–23:00
dombergonie.com.ua

«Дружба», кінотеатр

вул. Хрещатик, 25,

ст. м. «Хрещатик»,
ст. м. «Театральна»
(044) 278-18-49

Затока «Собаче Гирло»
від ст. м. «Героїв Дніпра» маршрут-
ка № 559, № 506, тролейбуси
№ 44, № 32

Інститут інформації
(Український інститут на-
уково-технічної та економічної
інформації)
вул. Горького, 180,
ст. м. «Либідська»
(044) 528-25-22
uintai.kiev.ua

**Інститут кібернетики імені
В. М. Глушкова Національної
академії наук України**
пр-т Академіка Глушкова, 40,
від ст. м. «Виставковий центр»
маршрутки № 458, № 416, № 563
(044) 526-20-08
icub.kiev.ua

**Інститут онкології і радіології
АМН України**
вул. Ломоносова, 33/43,
ст. м. «Васильківська»

Інститут ядерних досліджень
пр-т Науки, 47,
від ст. м. «Либідська» маршрут-
ки № 422, № 218, № 412, автобус
№ 52, № 39
(044) 525-23-49
kinr.kiev.ua

«Караван», ТРЦ
вул. Лугова, 12, безкоштовні
експреси від ст. м. «Петрівка»,
«Мінська»
(044) 461-82-06
10:00 – 22:00

kiev.karavan.com.ua

Києво-Печерська лавра
вул. Лаврська, 21,
від ст. м. «Арсенальна» маршрут-
ки № 520, № 470, № 527,
автобус № 24, тролейбус № 38.
(044) 255-11-05
9:30–18:00, каса до 17:00, вес-
няно-літній період: 9.30–19:00,
каса до 18:00
lavra.ua

Київська перепічка
вул. Б. Хмельницького, 1,
ст. м. «Театральна»
09:00–21:00

**Клуб Кабінету Міністрів
України**
вул. Інститутська, 7,
ст. м. «Хрещатик»

Костел св. Миколая
вул. Велика Васильківська, 75,
ст. м. «Олімпійська»
(044) 529-50-44
nicolasparish.org.ua

Крематорій
вул. Байкова, 16,
від ст. м. «Палац Україна» маршрут-
ки № 176, № 563, № 507

Лісовий ринок
ст. м. «Лісова»

Лісопарк «Виноградар»
від ст. м. «Мінська» тролейбус
№ 24,
від ст. м. «Петрівка» № 25,
від ст. м. «Нивки» маршрут-
ка № 437

**«Літера», книжковий супер-
маркет**

вул. Льва Толстого, 11/61,
ст. м. «Площа Льва Толстого»
(044) 234-75-08
10:00–21:00, вихідні: сб., нд.

**Лютеранська євангелістська
кірха св. Катерини**
вул. Лютеранська, 22,
ст. м. «Арсенальна»,
ст. м. «Хрещатик»,
ст. м. «Театральна»

Маріїнський палац
вул. Грушевського, 5,
ст. м. «Арсенальна»

Меморіал Вічної Слави
парк Вічної Слави,
ст. м. «Арсенальна»

Меморіал пам'яті жертв Голодоморів
вул. Лаврська, 3,
від ст. м. «Арсенальна» маршрутки № 470, 520, 527, тролейбус № 38, автобус № 24
(044) 254-45-11
memorialgolodomors.org

Міністерські озера
від ст. м. «Мінська» автобус № 99, маршрутка № 172

**Міжнародний виставковий
центр**
Броварський пр-т, 15,
ст. м. «Лівобережна»
(044) 201-11-56
mvc-expo.com.ua

Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків
вул. Терещенківська, 15–17,
ст. м. «Театральна»,
ст. м. «Площа Льва Толстого»
(044) 235-32-90

10:30–17:30, вихідні: пн., вт.
khanenkomuseum.kiev.ua

Музей національної архітектури і побуту
вул. Красноземна, с. Пирогів.
Від Бессарабського ринку маршрутка № 156,
від ст. м. «Дружби народів» № 172,
від ст. м. «Лук'янівська» № 496
(044) 526-57-65
10:00–17:00
pirogovo.com.ua

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
пр-т 40-річчя Жовтня, 3,
ст. м. «Деміївська»
(044) 524-81-36
пн–сб 09:15–20:00, нд 9:15–18:00, липень–вересень пн–сб 09:15–18.00, нд – вихідний.
nbuv.gov.ua

Національна парламентська бібліотека України
вул. Грушевського, 1,
ст. м. «Майдан Незалежності»
(044) 278-85-12
пн–пт 09:00–20:00
nplu.org

Національна спілка письменників України
вул. Банкова, 2,
ст. м. «Хрещатик»
(044) 253-45-86
nsru.org.ua

Національна філармонія України
Володимирський узвіз, 2,
ст. м. «Майдан Незалежності»
(044) 278-16-97
philharmonia.com.ua

Національний академічний український драматичний театр ім. І. Франка

площа І. Франка, 3,
ст. м. «Хрещатик»
(044) 279-59-21
ft.org.ua

Національний банк України

вул. Інститутська, 9,
ст. м. «Хрещатик»
(044) 253-01-80
bank.gov.ua

Національний музей історії України

вул. Володимирська, 2,
ст. м. «Контрактова площа»
(044) 278-65-45
10:00–17:30, ср – вихідний
pmiu.org.ua

Національний палац мистецтв «Україна»

вул. Червоноармійська (Велика Васильківська), 103,
ст. м. Палац «Україна»
(044) 247-23-16
prmu.com.ua

Навчально-тренувальна база «Динамо»

Столичне шосе, 50, Конча-Заспа,
від ст. м. «Либідська» маршрутка № 569д

«Нікала», ресторан грузинської кухні

вул. Хорива, 1а,
ст. м. «Контрактова площа»
(044) 428-83-77
09:00–23:00
nikala.kiev.ua

«Олімпійський», НСК

вул. Червоноармійська (Велика

Васильківська), 55, ст. м. «Олімпійська»

«Палата № 6», абсент-бар

вул. Воровського, 31а,
ст. м. «Золоті Ворота»,
ст. м. «Університет»
(044) 486-51-52
11:00–02:00
palata6.io.ua

Пам'ятний знак Казимиру Малевичу

вул. Володимиро-Либідська,
ст. м. Палац «Україна»

Пам'ятник засновникам Києва

Набережне шосе, біля мосту Патона,
ст. м. «Дніпро»,
від м. «Либідська» тролейбус № 43;
від м. «Арсенальна» автобус № 55;
від ст. м. «Контрактова площа» автобус № 51

Парк «Біличі»

від ст. м. «Академістечко» маршрутки № 408, № 437, № 200к

Парк Дружби народів

Труханів острів, від ст. м. «Петрівка» маршрутки № 195, № 597, № 478

Парк імені Тараса Шевченка

ст. м. «Площа Льва Толстого»,
ст. м. «Університет»,
ст. м. «Театральна»

Парк «Київ у мініюрі»

пр-т Броварський, 9в,
ст. м. «Гідропарк»
(044) 516-46-10
пн.–пт. – 10:00–19:00,

сб., нд. – 10:00–20:00
minikiev.kiev.ua

Парк Партизанської слави
від ст. м. «Харківська» маршрутки № 225д, № 407, № 225, автобус № 45

Пейзажна алея
вул. Володимирська, 2,
вул. В.Житомирська, 34,
ст. м. «Контрактова площа»,
від ст. м. «Майдан Незалежності» тролейбус № 16, № 18

Пуща-Водиця
від ст. м. «Контрактова площа» трамвай № 12, від ст. м. «Нивки» маршрутки № 226, № 719

«ПЮРЕ», концепт-стор
вул. Рейтарська, 21/13,
ст. м. «Золоті Ворота»
(044) 234-29-56
11:00–21:00
pure.kiev.ua

Свято-Троїцький Китаївський чоловічий монастир
вул. Китаївська, 15, від ст. м. «Либідська» автобус № 52, № 20

Стадіон «Динамо» імені Валерія Лобановського
вул. М. Грушевського, 3,
ст. м. «Майдан Незалежності»

Труханів острів
від ст. м. «Петрівка» маршрутки № 195, № 597, № 478

Український дім
вул. Хрещатик, 2,
ст. м. «Майдан Незалежності»
(044) 278-34-36
9:00–18.00
ukrdim.org.ua

Фунікулер
Поштова площа – Володимирська гірка,
ст. м. «Поштова площа»
06:30–23:00

«Xlib Club», нічний клуб
вул. Фрунзе, 12,
ст. м. «Контрактова площа»,
ст. м. «Тараса Шевченка»
(044) 417-32-33
22:00–07:00
xlib.com.ua

Центральний РАЦС (Палац урочистих подій)
пр-т Перемоги, 11,
ст. м. «Політехнічний інститут»
(044) 236-02-43

«Шалена мама», рок-н-рол кафе
вул. Терещенківська, 4а,
ст. м. «Театральна»
(044) 234-17-51
цілодобово
crazytama.kiev.ua

Шоколадний будинок
вул. Шовковична, 17/2,
ст. м. «Хрещатик»,
ст. м. «Арсенальна»

Шулявський ринок
ст. м. «Шулявська»

«Ярослава», кафе
вул. Ярославів Вал, 13,
ст. м. «Золоті Ворота»
(044) 292-96-58
(044) 296-35-35
(044) 272-42-60
09:00–24:00